

POLİTİKA RAPORU

SONU GELMEYECEK BİR HİKÂYE YAZMAK: SURIYELİ SİĞINMACILAR VE YEREL TOPLUM İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ

YASİN DUMAN

Yönetici Özeti

Suriye iç savaşının hemen ardından, Nisan 2011’de Türkiye’ye gelen ve 2013’te kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile ‘geçici koruma’ statüsü verilerek kayıt altına alınan Suriyeli sığınmacıların 1 sayısı Mart 2022 itibariyle 3,7 milyonu aşmıştır. Suriye’den gelen ilk sığınmacılara yönelik destekleyici bir tutum hakimken, gelen nüfusun hızlı bir şekilde artması, hükümetin ve yerel yönetimlerin bu göç hareketine yanıt vermekte ve onu yönetmekte zorlanması, farklı şehirlerde ve bölgelerde artan dozda yaşanan çatışmalar, TSK’nin Suriye’nin kuzeyinde yürüttüğü askeri operasyonların sonuçları ve hem iç hem de uluslararası kamuoyunda Suriyelilerin varlığının ve hareketliliğinin bir sosyoekonomik ve güvenlik sorunu olarak algılanması nedeniyle bu destekleyici tavır zamanla yerini en hafif tabiriyle açık ve geniş kapsamlı bir ‘Suriyeli karşıtlığına’ bıraktı.

AKP hükümeti, bu durumu bir yandan hem içeride hem de uluslararası alanda çıkarlarını gerçekleştirmek ve diğer yandan da Kuzey ve Doğu Suriye’de SDG’nin kontrol ettiği özerk bölgelere yönelik 2016, 2018 ve 2019 yıllarında gerçekleştirilen geniş kapsamlı askeri operasyonlara meşruiyet kazandırmak için kullandı. Öyle ki hükümet yetkilileri, Türkiye’deki hak ihlallerine ve Kuzey ve Doğu Suriye’deki askeri müdahalelere karşı bir hamlede bulunması durumunda Avrupa ülkelerini, bir anda milyonlarca sığınmacı ile karşı karşıya bırakmakla tehdit etti. Öte yandan, hükümet yetkililerine göre askeri operasyonlar Suriye’de güvenli alanlar oluşturup Türkiye’deki iki milyon Suriyeli sığınmacının dönüşünü sağlayacaktı. Bu iddianın aksine, Türkiye’de kayıtlı Suriyeli sığınmacı sayısı 2016’da 2,5 milyondan 2022’de 3,7 milyona yükselirken Suriye’ye dönenlerin veya geri gönderilenlerin sayısı Şubat 2022 itibariyle 484.400’de kaldı (Mülteciler Derneği, 2022).

Bu bağlamda raporun temel amacı, özellikle sığınmacılara karşı farklı siyasi yapılar ve sosyal çevrelerden gittikçe artan düzeyde ötekileştiren, dışlayan ve düşmanlaştıran algı ve tutumların altyapısını ve bunların hem sığınmacıların hayatını hem de toplumsal barışı nasıl tehdit ettiğini anlamakla birlikte yeni bir politika inşasının neden gerekli olduğunu tartışmaktır. Bunu yaparken de TBMM’de grubu bulunan partilerin ve temsilcilerinin, sığınmacılara dair yerel ve ulusal politikaları ve söylemlerindeki çıkmazları inceleyip hem mültecileri hem de vatandaşları göz önünde bulundurarak hükümete, yerel yönetimlere, siyasi partilere ve sivil toplum kuruluşlarına koşullara, ihtiyaçlara ve beklentilere çok yönlü yanıt verebilmek için bir dizi politika önerisi sunmaktadır.

1) Raporu daha detaylı bir şekilde ele alındığı gibi, Suriye’den çatışmalar sebebiyle Türkiye’ye gelenler için üç temel ifade kullanılıyor: “misafir”, sığınmacı ve mülteci. Bu tabirlerin hiçbiri Suriyelilerin Türkiye’deki hukuki statülerine tam olarak karşılık gelmez de raporun tamamında daha kapsayıcı ve açıklayıcı olması sebebiyle sığınmacı tabiri kullanılmıştır.

Giriş

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) göre son 70 yıl içinde farklı ülkelerden yaklaşık 84 milyondan fazla kişi zorla yerinden edildi (UNHCR, 2021). Buna, Rusya'nın 24 Şubat 2022'de başlayan Ukrayna'yı işgali sonrasında komşu ülkelere² sığınan 3,7 milyon Ukraynalı dahil değildir (UNHCR, 2022). Dünya çapında yerinden edilmiş nüfusun 26,6 milyonu mülteci ve 4,4 milyonu sığınmacıdır (UNHCR, 2021). Suriye ve Türkiye, dünyadaki mülteci nüfusunun sırasıyla birinci 'kaynak' (6,8 milyon) ve 'ev sahibi' (3,7 milyon) ülkeleridir. Son 70 yıllık süre içinde zorla yerinden edilmiş toplam nüfusun yalnızca 5,6 milyonunun geldikleri ülkelere geri döndüğünü hatırlatmakta fayda var (UNHCR, 2021). Bu, neredeyse tüm mültecilerin hayatlarının geri kalanında yerleştikleri ülkelerde kalmaya devam ettiğini veya başka ülkelere ulaşmak için hareket etmeye devam ettiğini göstermektedir ve entegrasyon sürecinde hem yerinden edilmiş hem de yerel toplulukların ihtiyaçlarına yönelik kapsamlı ve dikkatle hazırlanmış politikaların uygulanmasının gerekliliğini hatırlatmaktadır.

Göçmen hareketliliğinin, göçmenlerin yerleştikleri ülkelerin sosyal, siyasi ve ekonomik kurumlarına ve yapılarına hem kısa hem de uzun vadeli etkileri vardır. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye göçü, bunun en yakın örneklerinden biridir. Ayrıca, Nisan 2011'de Türkiye'ye gelmeye başlayan Suriyeli sığınmacıların durumu, çoğunluğunun Suriye'ye dönmek yerine Türkiye'de kalacağını göstermektedir (bkz. Erdoğan, 2020; Erdoğan, 2017). Bu, yalnızca birçoğunun Türkiye'yi yaşamak için güvenli bir yer olarak görmeleri nedeniyle değil, aynı zamanda Suriye'deki koşulların güvensiz, zorlayıcı olması ve geri dönüşün muhtemelen yeniden yerinden edilme, insan hakları ihlalleri, işkence,

hapsedilme, şiddet ve ölümlere yol açmasına neden olacağındandır (SAWA, 2019). Bu faktörler, dünyanın her yerinde insanların güvenli bir yaşam için evlerini ve ülkelerini terk etmeye zorlayan ve güvensizlik yaratan başlıca sebeplerdir (Sirkeci, 2003). Başka bir deyişle bu güvensizlikler devam ettiği sürece, Suriyeli sığınmacıların geri dönüşünü teşvik etmek veya onları buna zorlamak çok daha ciddi hak ihlallerine yol açacaktır. Kaldı ki bazı mülteciler, Suriye iç savaşı son bulsa bile geri dönmeyi istememektedirler (Erdoğan, 2020; Duman, 2021). Bu durum konunun güvenlik gibi dar bir bağlamda ele alınmaması gerektiğini göstermektedir zira Suriyeli sığınmacılar, ülkelerine dönememek ile Türkiye dışına çıkamamak arasında sıkışıp kaldıkları için bütün imkanlarıyla oldukları yerlerde bir hayat kurmaya çoktan başladılar. Bu noktada odak noktamız belki de şimdiye kadar olanları ve yapılanları kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutmak ve bu değerlendirmeden uzun, orta ve kısa vadede yapılabilecekleri göz önünde bulundurmaktır olmalıdır. Bunu yaparken, hak temelli yaklaşımın gereği olarak her alanda sorumluluk sahibi olanların görevlerini yerine getirmesi, hak sahiplerinin haklarını talep etmesi ve hükümetin haklara saygı duyması, hakları koruması ve bütün hakları yerine getirmesi gerekmektedir. Bir hakka saygı duymak, hakkın kullanılmasına müdahale etmekten kaçınmak; bir hakkı korumak, diğer tarafların hakların kullanılmasına müdahale etmesini önlemek; bir hakkı yerine getirmek, insanların haklarından yararlanmalarını sağlamak için kaynakların tahsisi de dahil olmak üzere yasaları, politikaları, kurumları ve prosedürleri uygulamaya koymak için aktif adımlar atmak anlamına gelir (UNFPA, t.y.). Bunun neden önemli olduğu, metin boyunca tartışılmakta ve metnin sonunda bu yaklaşım baz alınarak politika önerileri sunulmaktadır.

2) Mart 2022 itibarıyla Ukraynalı sığınmacılardan 2,2 milyondan fazlası Polonya'ya, 580 bini Romanya'ya, 380 bin Moldova'ya, 340 bini Macaristan'a, 270 bini Rusya'ya, 270 bini Slovakya'ya ve 6 bini Belarus'a sığındı (bkz. UNHCR, 2022).

Bir statü ve kavram karmaşası: Sığınmacı mı, mülteci mi, misafir mi?

Çalışmadaki genel çerçeveyi kurmak adına üç temel kavramı tanımlamak ve bu kavramların Türkiye bağlamında neye tekabül ettiğini görmekte fayda var. Sığınmacı, sığınma (koruma) başvurusunun sonucunu bekleyen yani henüz bir koruma statüsü elde edememiş kişidir.³ Dünya genelinde her yıl yaklaşık bir milyon insan sığınma talebinde bulunuyor. Öte yandan, mülteciler, Türkiye'nin de imzaladığı 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nde şu şekilde tanımlanmıştır;

ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen veya tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyenler (UNHCR, t.y.).

Bu tanıma göre Suriyeliler başta olmak üzere Afganistan, Irak, İran ve Pakistan gibi şiddetin ve baskının yoğun olduğu ülkelerden gelen ve ülkelerine tam da bu sebeplerden dolayı dönemeyen sığınmacıların büyük bir kısmının mülteci statüsü alması gerekmektedir. Fakat Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ni tanıma sürecinde uyguladığı coğrafi sınırlama sebebiyle Avrupa dışında kalan ülkelere gelen sığınmacılar Türkiye'de mülteci statüsü alamamaktadır. Bu kişiler, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (YUKK) düzenlenen diğer uluslararası koruma türlerinden şartlı mülteci veya ikincil koruma statüleri kapsamında değerlendirmeye alınmaktadır (GİGM, t.y.-a). Ancak genellikle çatışma veya şiddet sonucu oluşan kitlesel mülteci hareketleri sırasında, sınırı geçen her sığınmacı ile bireysel görüşme yapmak ve uluslararası koruma statüsü vermek her zaman mümkün veya gerekli değildir. Bu kitlesel göç durumu, Türkiye'nin ulusal mevzuatında 'geçici koruma' statüsü kapsamında düzenlenmiş ve Nisan 2011 tarihinden sonra Suriye'den gelen ve on yıl içinde toplam nüfusu 3,7 milyonu bulan sığınmacıya geçici koruma statüsü verilmiştir (bkz. Övünç Öztürk, 2019).

Ulusal ve uluslararası hukukta açıkça tanımlanan bu koruma statülerine rağmen başta Erdoğan olmak üzere hükümet yetkilileri Suriyeli sığınmacıları tanımlarken

'misafir' ifadesini tercih ettiler. Bunun temel sebebi hükümetin pragmatist Ortadoğu politikasının (veya 'Neo-Osmanlılık' bkz. Bélanger ve Saracoglu, 2019) temel belirleyeni olan Sünni-İslam ideolojisi ve buna dayanan 'insani yardım' perspektifidir ki bunu Ortadoğu'da yaratmaya çalıştığı etki alanı için de kullanmıştır. Hükümet üyeleri, özellikle Suriyeli sığınmacıları yasal bir karşılığı olmayan 'misafir' olarak adlandırmayı tercih ederek onları Türkiye toplumuna *muhacir* olarak tanıtmış ve Türkiye vatandaşlarının Suriyelilere *ensar* olmasını beklemiştir (ayrıca bkz. Kaya, 2020). AKP İnsan Hakları Başkanlığı'nın bir broşüründe, Erdoğan'ın bakış açısının detaylarını görebiliriz:

Suriyeli kardeşlerimiz muhacir oldular. Mecburiyet içerisinde yurtlarını terk ettiler. Bizler de ensar olduk ve imkânlarımızı seferber ettik. Kim ne derse desin sizler bize asla yük değilsiniz. Bizim medeniyetimizde, kültürümüzde, geleneklerimizde misafir berekettir, misafir şereftir. Siz hem bize ensar olma vasfını bahsettiniz, hem de evimizi bereketlendirdiniz... Biz ensar bilincine sahip bir milletiz. Ülkemize gelen her kardeşimizi muhacir olarak görür, muhabbetle karşılız. Onlara evimizi açar, ekmeğimizi bölüşürüz... Biz bu meseleye insani, vicdanı, ahlaki ve İslami bir vazife olarak bakıyor, çalışmalarımızı o şekilde yürütüyoruz. Ben halkıma şöyle sesleniyorum: 'Gelenlerin hepsi muhacirdir, biz ise ensar olmaya devam edeceğiz' diyorum. Çünkü bu varil bombalarından kaçan Suriyeli muhacirlere bir ensar gerekiyordu, işte bu görev de hamdolsun bize düştü. Biz de bunu yapıyoruz (AKP, 2019).

Erdoğan'ın uzunca bir dönem birçok konuşmasında dile getirdiği bu söylemin insani değerler, vicdan, ahlak ve İslami ilkeler ile harmanlaması, Türkiye toplumunda geniş bir karşılık bulup bulmadığını net olarak söyleyememekteyiz.⁴ BM'ye göre son on yıldır Suriye'de yaşanan çatışmalarda Mart 2011-Mart 2021 yılları arasında en az 350.000 insan hayatını kaybetti (United Nations, 2021). Türkiye'nin Ekim 2011'de uygulamaya başladığı açık kapı politikası binlerce insanın hayatta kalmasına imkân tanımıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu durum Suriyeli sığınmacıların ülkedeki varlığının sosyoekonomik, kültürel ve siyasal bir sorun olarak algılanması nedeniyle uzun sürmedi. Bir sonraki başlıkta incelendiği gibi bunda iktidar dışında kalan siyasi parti temsilcilerinin ve medya kuruluşlarının

3) Uluslararası Göç Örgütü (IOM), sığınmacıları şu şekilde tanımlamaktadır: "Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler". Bkz. Perruchoud ve Redpath – Cross (t.y.).

4) Murat Erdoğan'a (2017:18) göre hükümetin "ensar" söylemi ile sembolleştirdiği "dayanışma miti" ve duygusallığın, toplumda bulunduğu karşılık oldukça sınırlı görünmektedir.

(bkz. Güvengöz ve diğerleri, 2020) söylemleri de çok etkili oldu⁵. ‘Misafir’ söyleminin hem bu nedenle hem de barındırdığı anlam itibarıyla çok sorunlu bir kavram olduğunu yine Erdoğan’ın, BM’ye ve AB ülkelerine insani ve mali yardım konusunda yaptığı ‘eleştirilerde’ görebiliriz:

Dünyadaki diğer ülkelerin⁶ kabul ettiği mülteci sayısı ne kadar? Bazıları 100 tane almış, öbürü 300 tane, 500 tane, bin tane. Bizim alnımızda ‘enayi’ yazmıyor kusura bakmayın. Bu işin hakkı neyse, bunu yaparız. Biz bir yere kadar ‘sabır, sabır, sabır’ ondan sonra da gereği neyse bunu yaparız. Herhalde otobüsler, uçaklar boşuna durmuyor. Gereği neyse bundan sonra o yapılır (Bianet, 2016).

Bu ifadeler ‘ev sahibi’ olarak hükümetin, mülteciliği ve sığınmacılığı ‘misafirlik’ bağlamında değerlendirmesinin ne tür sonuçlara yol açabileceğini çarpıcı bir şekilde gösteriyor. Özetle, Erdoğan’ın ‘evin/ülkenin reisi’ sıfatıyla önce ‘misafir’ olarak kabul ettiği fakat bir süre sonra ‘yük’ olarak gördüğü mültecileri, günü geldiğinde zorla başka bir yere gönderebileceği ihtimal dahilindedir. Bu anlamda 2020’nin başlarında Edirne’ye giden veya gönderilen binlerce Suriyeli ve Afgan sığınmacının Yunanistan’a geçmeye çalışırken fiziksel şiddete uğraması ve geçişlerine izin verilmemesi (Terry, 2021) bu politikanın sonuçlarından biridir. Bu hukuksal zeminden uzak, keyfi uygulamanın özellikle COVID-19 salgını döneminde yapılmış olması, hükümetin ‘misafir’ söylemine oturtulan sığınmacı ve mülteci politikasının sebep olabileceği insani krizi gözler önüne sermesi açısından önemlidir. Benzer bir durum 2015 yılında da yaşandı (bkz. Support to Life, 2015). AKP hükümetinin izlediği pragmatist Suriye politikası bir yandan sığınmacıların hayatını Suriye’ye dönme, Türkiye’de kalma veya üçüncü bir ülkeye gitme ihtimalleri üzerinden bir çıkmaza iterken diğer yandan Edirne’de olduğu gibi üzerine sınır kapılarının kapatıldığı veya aşağıda tartışılan AB-Türkiye anlaşması çerçevesinde güvenli olduğu gerekçesiyle Türkiye’ye geri gönderilen sığınmacıların Türkiye kamuoyunda da ‘sorun’ olarak ele alınmasına yol açmaktadır. Şüphesiz Suriyeli sığınmacıların iktidarın ulusal ve uluslararası politikalarda öngörülemez çıkışları nedeniyle sınırlar arasında ‘istenmeyenler’ muamelesi görmesiyle yakından ilişkili olan faktörlerden biri de 2016’da imzalanan AB-Türkiye anlaşmasıydı.

AB-Türkiye Anlaşması: Kimin krizi, neyin çözümü?

‘Mülteci krizi’ ifadesi, esasında Suriyeli sığınmacıların hayatlarını tehlikeye atarak ve insan kaçakçılarının azımsanmayacak ödemeler⁷ yaparak Türkiye ve daha ziyade batılı ülkelere göç ederken karşı karşıya kaldığı krizi tanımlamak için kullanıldı. Fakat aşağıda da anlatıldığı gibi, mülteci krizi, devletlerin belirlediği seyahat ve sınır politikalarının dışında kalan yollarla gerçekleşen ve zaman zaman can kaybı ile sonuçlanan, dolayısıyla insanların hayatı tehlike yaratabileceğini bildiği halde göç ettiği bir süreçtir. Herhangi bir sebepten göç etmek isteyen veya zorunda kalan insanların göç sürecini kolaylaştırmak yerine kısıtlayıcı ve güvenlik odaklı sınır ve sığınma politikaları uygulayan yönetimlerin bu süreci insani koşullar altında uluslararası hukuka uygun şekilde yönet(e)memesinin sonucudur ‘mülteci krizi’. Bu süreci ve sonuçlarını kendi çıkarlarına uygun bir şekilde yeniden ele almak için 2016’da imzalanan AB-Türkiye Ortak Eylem Planı taraflara aşağıdaki maddeleri⁸ de içeren bir dizi sorumluluk yüklemektedir.

5) Hrant Dink Vakfı tarafından her yıl hazırlanan Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Söylem raporuna göre, yerel ve ulusal medya tarafından sistematik olarak cinayet, soygun, taciz, güvenlik sorunları ve ‘terör’ ile ilişkilendirilerek en çok hedef alınan ikinci grup Suriyeli sığınmacılardır. Birinci sırada ise Ermeniler yer alıyor.

6) Erdoğan’ın diğer ülkelerden kastı AB ülkeleriydi. UNHCR’a göre Eylül 2021 itibarıyla Almanya’da 1,2 milyon mülteci ve yaklaşık 250 bin sığınmacı vardı ve bunların yaklaşık 650 bini Suriye’den idi (bkz. UNHCR, 2021b). Ayrıca, Suriyeli sığınmacıların yaklaşık 2 milyonu Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gibi komşu ülkelerdedir (bkz. UNHCR, 2022c).

7) Sığınmacılarla Yunanistan’ın Lesbos (Midilli) adasına botla geçen fotomuhabir Güliz Vural’a göre, insan kaçakçıları yetişkinler için 3.000 ve çocuklar için 2.000 Amerikan doları alıyor (kişisel iletişim, 2021). Ayrıca bkz. Sarıbaş (2003).

8) AB-Türkiye Ortak Eylem Planı’nın tam metnine ulaşmak için bkz. European Commission (2016).

Figür 1: ‘Mülteci krizini’ yönetmek için imzalanan AB-Türkiye Ortak Eylem Planı (Avrupa Komisyonu 2016)

Türkiye hükümetinin üstlendiği sorumluluklar	AB’nin üstlendiği sorumluluklar
<ul style="list-style-type: none"> Göçmenlerin kayıt altına alınmasını ve zorunlu olarak uygun belgelerle donatılmasını sağlamaya devam etmek Geçici koruma altındaki Suriyelilerin eğitim, sağlık ve istihdam dahil olmak üzere kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırmaya yönelik çabaları sürdürmek Korunmasız kişilerin tespit edilmeye ve ilgilenilmeye devam edilmesini sağlamak Türk Sahil Güvenliğinin müdahale kapasitesini daha da güçlendirmek Ortak kara sınırları boyunca düzensiz göçü önlemek için Bulgar ve Yunan makamlarıyla iş birliğini hızlandırmak Uluslararası korumaya ihtiyacı olmayan ve Türkiye topraklarından gelirken yakalanan düzensiz göçmenlerin sorunsuz bir şekilde geri kabul edilmesi için iş birliğini hızlandırmak Özellikle önemli bir yasadışı göç kaynağını temsil eden ülkeler için, Türkiye ve AB vize politikasının aşamalı olarak uyumlu hale getirilmesini sağlamak 	<ul style="list-style-type: none"> Geçici koruma altındaki Suriyelilerin varlığının temsil ettiği zorlukla başa çıkmasında Türkiye’yi desteklemek için önemli ve somut yeni fonları harekete geçirmek Türkiye’deki ilgili kuruluşlar aracılığıyla insani yardım sağlamaya devam etmek Mevcut üye devletlerin ve AB’nin yeniden yerleşim planlarını ve programlarını desteklemek Türkiye’nin göçmen kaçakçılığıyla mücadele kapasitesini güçlendirmesi için daha fazla desteklemek Düzensiz göçmenlerin menşe ülkelerine yönelik ortak geri dönüş operasyonlarının düzenlenmesinde AB üye devletleri ile Türkiye arasındaki iş birliğini desteklemek Kaçakçılık ağlarıyla mücadele konusunda Türkiye ile bilgi alışverişinde bulunmak için AB kapasitesini geliştirmek Türkiye’ye, Vize Serbestisi Diyalogunun gerekliliklerini karşılama için desteklemek için sunulan mali yardımı artırmak

Görüldüğü üzere, planda ‘düzensiz’ diye tabir edilen yollarla Türkiye’den Avrupa’ya göçün engellenmesi tarafların odaklandığı ve gidermeye çalıştığı temel kaygıydı. Türkiye’ye verilen finansal güvencenin yanı sıra, göçmen kaçakçılığına karşı mücadele maddeler içerisinde yer alsa da Edirne’den Avrupa’ya geçmek isteyen sığınmacıların durumunda⁹ ve Erdoğan’ın olası AB yaptırımlarına veya finansal desteğin kesilmesine karşı ‘kapıları açarız’ veya ‘otobüslerle göndeririz’ tehdidinde görüleceği gibi, esasında bu kaçakçılığın kendisi de apaçık bir devlet politikasıdır. Yani iktidar, gerekli gördüğünde iç siyasette ve uluslararası ilişkilerde mültecileri bir baskı unsuru olarak ele alırken temel insan haklarını kapsamlı ve her sığınmacıya uygulanması gereken politikaları göz ardı ederek, dini öğretiler ve değerleri temel alarak kendi çıkarlarına uygun olacak şekilde ele almaktadır.

Söz konusu AB-Türkiye Ortak Eylem Planı’nın uygulanmasından sonra tarafların tanımladığı haliyle ‘düzensiz göç’¹⁰ eden kişi sayısı 2015’te 860.000’den 2016’da 200.000’e ve 2021’de yaklaşık 9.000’e kadar geriledi (UNHCR, 2022d). Bu anlamda AB-Türkiye Ortak Eylem Planı ‘kısmen başarılı’ olsa da Woollard’a (2021) göre plan, ‘etik dışı, illegal ve gereksizdi’ ve uluslararası koruma konusunda tecrübeli ve yasal altyapıya sahip olan AB, plana alternatif olarak ‘hızlı

geçici koruma rejimi ve genişletilmiş yeniden yerleştirme’ ile sorunu büyük oranda çözebilirdi. Fakat bunun yerine AB, sığınmacıların Türkiye’de ‘kalmalarını veya tutulmalarını’ talep ederek, mevcut hükümetin otoriter politikalarına kendi normlarını ve Cenevre Sözleşmesini hiçe sayarak sessiz kaldı. Hükümet ise ne AB’den gelen finansal destekten memnundu ne de talep ettiği vize serbestisini sağlayabildi. Bu nedenle plan, sığınmacıların temel haklarını göz ardı etmesinin yanı sıra tarafların çıkarlarını ve üzerinde uzlaşılan maddeleri de tam olarak hayata geçiremedi. Dolayısıyla, ‘kriz’ diye tanımlanan bu süreç, mülteciler ve sığınmacıların göçünden ziyade, onların uluslararası sözleşmelerde tanımlanan haklarını görmezden gelen yönetimlerin yasal sorumluluktan kaçması sonucu ortaya çıktı ve çözümü hala sağlanamadı. Bu anlamda, bu göçün sonucu olarak ortaya çıkanlardan sığınmacıların ve mültecilerin sorumlu tutulması sorunun çözümüne katkı sunmazken bu sorunu daha da derinleştirip sığınmacıların ve mültecilerin dışlanmasına, düşmanlaştırılmasına ve hedef haline getirilmesine sebep oldu. Zaman zaman AB ile Türkiye arasında diplomatik çıkmazlara yol açan böylesi gerilimler yaşanırken ‘kriz’ dediğimiz bu süreç Türkiye iç siyasetinde Suriyeli sığınmacılar özelinde ‘muktedirliğin’ sınırlarını test etmektedir.

9) İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ise Twitter üzerinden “Saat 09.55 itibarıyla Edirne üzerinden ülkemizden ayrılan göçmen sayısı; 76.358” (bkz. Soylu, 1 Mart 2020) ve “Saat 12.10 itibarıyla Türkiye topraklarından ayrılıp Edirne Meriç’ten Yunanistan’a geçen göçmen sayısı; 142.175” (bkz. Soylu, 6 Mart 2020) şeklindeki paylaşımlarıyla adeta elinde bir ‘göçmensayar’ varmışçasına olan biteni duyurmaktaydı.

10) Göç edenler arasında Suriyeliler dışında Afganistan, Pakistan, Irak ve Somali gibi ülkelerden gelen sığınmacılar da vardı.

AKP hükümetinin, sığınmacıları baskı aracı olarak kullandığı alanlardan bir diğeri ise Kuzey ve Doğu Suriye (Rojava) Özerk Yönetimi'nin siyasal, sosyal ve askerî kazanımlarını ortadan kaldırmaya yönelik başlattığı ve/veya desteklediği askeri operasyonlara, özellikle AB ülkelerinin sessiz kalmasını sağlamasıydı. Erdoğan, TSK'nin adına 'Barış Pınarı' dediği ve Erdoğan'ın 'Suriye'nin birliği için atılan adım' olarak nitelediği askeri operasyonun ikinci gününde yaptığı konuşmada AB'den gelen itirazlara karşılık 'Ey AB kendinize gelin. Bizim operasyonumuzu bir işgal hareketi diye nitelendirmeye çalışırsanız işimiz kolay. Kapıları açarız 3,6 milyon mülteciyi sizlere göndeririz' şeklinde yanıt vermesi (Congar, 2019), AKP hükümetinin, sığınmacıları AB'ye karşı caydırıcı bir unsur olarak kullandığının en açık göstergesiydi. TSK'nin Efrin (Afrin), Serêkaniyê (Ras al-Ain) ve Girê Spî'ye (Tal Abyad) yönelik askeri operasyonları sürecinde ve mültecilerin Türkiye'de tutularak AB ülkelerine gitmemesine/gönderilmemesine karşılık Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi'nin kazanımlarını bertaraf etme çabalarında bu politikanın önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

AKP yetkililerine göre TSK'nin Suriye'deki operasyonlarının¹¹ amaçlarından bir diğeri ise Suriye'de güvenli alanlar oluşturup Türkiye'deki iki milyon Suriyeli sığınmacının dönüşünü sağlamaktı. Fakat bu iddia ve hedefin aksine, Türkiye'de kayıtlı Suriyeli sığınmacı sayısı 2016'da 2,5 milyondan 2022'de 3,7 milyona yükselirken Suriye'ye dönenlerin veya geri gönderilenlerin sayısı Şubat 2022 itibariyle 484.400'de kaldı (Mülteciler Derneği, 2022). Yıllara yayılan bu askeri operasyonlar, Kuzey ve Doğu Suriye'de binlerce insanın zorla göç etmesiyle ve göz altı veya soruşturma adı altında TSK'nin desteklediği silahlı gruplar tarafından zorla kaybetme, işkence, kaçırma ve özel mülkiyet gaspı gibi ağır insan hakları ihlalleri ve savaş suçlarıyla sonuçlandı (bkz. United Nations, 2019; Amnesty International, 2019). Bu bağlamda düşünüldüğünde, AKP'nin pragmatist Suriye politikası iç siyasette popülist konumunu güçlendirip uluslararası siyasette çıkarlarını sağlama almayı hedeflerken esasında Suriye içinde oldukça geniş bir kitlenin etkileri uzun yıllar sürecek toplumsal, siyasal ve ekonomik zorluklar yaşamasına sebep oldu.

Muktedirliğin sınırları

Suriyeli sığınmacıların gelişi, içinde buldukları durum ve bu durumu etkileyen sosyokültürel, ekonomik ve siyasal dinamikler hem yerel hem de merkezi düzeyde iktidarın söylemde ve eylemde nasıl biçim değiştirdiğini, pratikte 'muhalefet' ile 'iktidar' hatlarının farklı bağlamlarda nasıl kesiştiğini çok net bir şekilde gösterdi. Daha önce ifade edildiği gibi, AKP iktidarının

pragmatist, Sünni-İslam odaklı, 'Neo-Osmanlıcı' (Bélanger ve Saraçoğlu, 2019) yaklaşımı hem iç siyaseti hem de uluslararası ilişkileri etkileyerek son on yıldır farklı düzeylerde şiddete (Kuzey ve Doğu Suriye'deki bölgelere yapılan askeri operasyonlar dahil olmak üzere) ve diplomatik sorunlara (bkz. Mandıracı, 2020) yol açtı. AKP, sığınmacıların Türkiye'de bulunmasını hem iç siyasette (örneğin vicdanlı ve ahlaklı vatandaşların *muhacirlere ensar* olmasını beklemek) hem de uluslararası ilişkilerde (örneğin 'vicdansız ve ahlaksız' batının (bkz. Milliyet 2008), özellikle BM ve AB'nin yaptırımlarına karşı sığınmacılara kapıları açmak) sürekli olarak duygusal çerçevede tutarak iktidar alanını tahkim etmeye veya genişletmeye çalıştı. Bunu yaparken Suriyeli sığınmacıların ülkede olmamasını ya batılı ülkelere ya da Suriye'ye gönderilmesini talep eden birçok kesim iktidar tarafından çizilen bu vicdan ve ahlak çerçevesinin dışında değerlendirildi. Aşağıda da ifade edildiği gibi, muhalefet bunu bir baskı unsuru haline getirmeye çalışsa da AKP'nin sığınmacı politikasında ciddi bir dönüşümün olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Bu anlamda AKP açısından muktedirliğin sınırları dini öğretiler ile tehdit söylemleri arasında çok kolay ve ani geçişler sağlarken, muhalefet partilerinin veya onlara oy verenlerin muktedirlik sınırları ise daha karmaşık bir süreç olarak ortaya çıktı.

Küresel olarak göçmenlere karşı olumsuz bir tutum olduğu su götürmez bir gerçek ve bu hem iktidar hem de muhalefet partilerinin yöneticileri ve destekçileri arasında yaygın (McAuliffe ve Triandafyllidou, 2021). Geniş kapsamlı araştırmaların önemli bir kısmı Türkiye'de de benzer bir tutumun olduğunu göstermektedir (bkz. KONDA, 2016; Şar ve Kuru, 2020). Bu tutumu ortaya çıkaran üç temel sebep var: I) Suriye iç savaşının karşı karşıya kaldığı çözümsüzlük ve bunun Türkiye'deki siyasi ve sosyoekonomik etkileri, II) medyanın konuyu ele alma biçimi ve III) muhalefet partilerinin Suriyeli sığınmacılara dair söylemleri ve yerel politikaları.

Suriye'deki iç savaş-göç denklemi iki temel sebepten yasal ve insan haklarını gözeten bir düzlemde çözüme kavuşturul(a)madı: I) Rusya'nın hem askeri hem de diplomatik alanlarda Esad rejiminin elini güçlendiren uzun vadeli politikaları; II) Suriyeli sığınmacıların dönmeleri halinde Suriye'de şiddete ve alıkoyulmaya maruz kalmaktan ve zorla askere alınıp savaş cephelelerine gönderilmekten endişe duymaları ve rejimin af politikalarına rağmen insanların geri dönmek istememesi. Ayrıca Cenevre, Astana, İstanbul, Soçi ve Tahran'da düzenlenen zirve ve toplantılarda taraflar, iç savaş ve göçü sona erdirmeye dair uzlaştıkları hedefleri gerçekleştirmekte ciddi sorunlar yaşadılar. Örneğin, 21-22 Aralık 2021 tarihinde düzenlenen 17. Astana Toplantısı'nda mültecilere dair 'Taraflar, ülke içinde yerlerinden edilmişlerin ve mültecilerin onurlu,

11) 2016'da yapılan "Fırat Kalkanı Harekâtı", 2018'de yapılan "Zeytin Dalı Harekâtı" ve 2019'da yapılan "Barış Pınarı Harekâtı".

güvenli ve gönüllü şekilde ikamet ettikleri yerlere geri dönüşlerinin kolaylaştırılmasının önem ve önceliğinin altını çizmişlerdir' (SDE, 2021) denilerek bu konuda mutabık olduklarını beyan etmiş olsalar da pratikte onurlu, güvenli ve gönüllü şekilde dönüşün farklı sebeplerden pek mümkün olmadığını görmekteyiz. Savaşın sona ermemesi ve dönüş için güvenli ve sürdürülebilir koşulların sağlan(a)maması en temel sebepler arasında sıralanabilir. Bu sürecin Türkiye kamuoyunda yarattığı olumsuz algının temelinde ise Türkiye'deki sığınmacı sayısının artması, sığınmacıların nerede ve nasıl yaşayacağına ve çalışabileceğine dair yasal düzenlemelerin gecikmesi, hükümetin Suriye politikasının pragmatik yapısı ve kamuoyunun bu politikalar hakkında yeterince ve şeffaf bir şekilde bilgilendirilmemesi gibi yapısal sorunlar yer almaktadır. Bu sebeplerle ilişkili olarak, kamuoyunda sığınmacıların sosyoekonomik ve kültürel hayata tehdit oluşturduğuna dair inancın yaygınlaşması ve güçlenmesi ve farklı bölgelerde Suriyeli sığınmacılara dair gittikçe artan dozda ayrımcı ve ırkçı nefret söylemleri ve kitlesel saldırılar da Suriyeli sığınmacılara bakış açısında ciddi olumsuz etkilere yol açtı (bkz. ICG, 2018; Duman, 2021).

Etnik, dini ve siyasi kimlikler etrafında giderek daha derin bir şekilde kutuplaşan Türkiye toplumunda uzlaşılan nadir konulardan biri Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de bulunmalarına ve belirli haklara erişimine dair olumsuz, zaman zaman insandışılaştıran düzeye ulaşan tutumdur. İnsandışılaştırma, belirli bir kesimin veya grubun üyelerinin insani özelliklerinin kısmen veya tamamen inkâr edilmesi ve insan haklarından, kamu hizmetlerinden ve öznelliklerini ifade edebilecekleri eylemlerden mahrum bırakılması olarak özetlenebilir (bkz. Haslam, 2006; Kteily et al., 2015). Sığınmacılar, mülteciler, göçmenler ve azınlık grupları en sık insandışılaştırılan gruplardandır (Esses, Medianu ve Lawson, 2013; Musolff, 2015). Türkiye bağlamında farklı etnik, dini, siyasal, sınıfsal ve toplumsal cinsiyet gruplarından vatandaşlar, söz konusu Suriyeli sığınmacılar olunca çok net bir şekilde 'biz' ve 'onlar' ayrımını yaparak sığınmacılara yönelik insandışılaştıran bir tutum benimseyebilmektedir (bkz. Özdemir, 2017; Sendoken, 2017). Bu anlamda kamuoyundaki genel tutumu sığınmacı karşıtı sözleşme¹² olarak tanımlamak

mümkündür. Öyle ki yıllarca anadilinde eğitim, etnik ve kültürel kimliğin tanınması, örgütlenme gibi temel insan hakları talepleri farklı şiddet ve baskı yöntemleri ile bastırılan bir süreci doğrudan yaşayan, gözlemleyen veya bundan haberdar olan gruplara mensup insanlar da bu göçmen karşıtı sözleşmenin unsurlarından biri oldular.¹³

Medyanın bu tehdit-güvenlik algısının oluşmasındaki payı, ülkedeki hâkim bakış açısıyla yakından ilişkili olmakla beraber kesinlikle göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Türkiye'de Ermeniler ve Yahudiler uzunca bir dönem hem siyasetin hem de medyanın nefret söylemi listesinde en başlarda yer alırken, Suriyeli sığınmacılar çok hızlı bir şekilde bu listede ilk sıralarda yer almaya başladı (Güvengeç ve diğerleri, 2020). Yakın zaman önce İzmir'de üç Suriyeli sığınmacı işçi gece uykudayken yakılarak öldürüldü. Bu, aniden alınmış bir karar değil aksine duygusal ve düşünsel altyapısı olan, hedef olan insanların hayatta kalsalar bile çok ciddi şekilde yaralanacağı ve acı çekeceği bilinen bir eylemdir. Neredeyse her gün doğru olmayan veya manipüle edilmiş anlatılarla Suriyeli sığınmacılara karşı öfke ve nefret besleyip düşmanca tutum geliştirmelerine sebep olan medya kanallarının bunda önemli bir payı vardır. Bunun 'vatanseverlik' veya 'yurtseverlik' adıyla sunulmasının ne basın etiği ne de demokratik değerler ve insan hakları açısından kabul edilebilir bir yanı vardır. Bu bakış açısının, yani belirli kesimlerin veya grupların vatandaşlara, topluma, ekonomiye ve ülkenin, bölgenin veya şehrin sosyolojik ve kültürel yapısına sürekli tehdit olarak gösterilmesi, sadece sığınmacıları hedef göstermekle kalmadığını ve muhtemelen kalmayacağını görmek gerekir. Zira Türkiye'de 'öteki' kategorisinde değerlendirilen etnik ve dini gruplar her zaman var olmuş ve bunlardan önemli bir kısmı hem siyaseten hem de toplumsal olarak şiddetle bastırılmıştır (bkz. Yeğen, 2004; Üngör, 2008; Zeydanlioğlu, 2012). Bu anlamda özelde Suriyeliler, genelde ise sığınmacılar Türkiye toplumunda en yaygın ve en kolay hedef alınabilecek öteki grubunu oluşturmaktadır.

İktidar dışında kalan partilerin söylemleri ve yerel politikalarına da değinmekte fayda var. Dönemin HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş 2015 ve 2016'da Suriyeli sığınmacılara dair iki önemli beyanda bulundu:

12) İnsandışılaştırma ile tartışılan *sığınmacı karşıtı sözleşme* kavramı, Ünlü'nün (2014:56), *Türklük Sözleşmesi* adını verdiği ve "Türk olanların ve Türklüğe asimile olmuşların/edilmişlerin ezici çoğunluğunda görülen belli düşünme [düşünmeme], duygulanma [duygulanmama], ilgilenme [ilgilenmeme], bilgilendirme [bilgilenmeme], görme [görmeme], duyma [duymama] ve algılama [algılanmama] halleri[nde]" onlara önemli imtiyazlar ve beklentiler sunan ve yazılı olmayan bir sözleşmeden referansla önerilmiştir. Buradan hareketle, Türkiye vatandaşları arasında zorla yerinden edilmiş olmamanın veya zorla yerinden olmaya dair geçmişin hatırlanmaması veya bununla Suriyelilerin zorla yerinden edilmesi arasında bir bağ kurul(a)maması sonucu ortaya çıkan imtiyazlı haller nedeniyle Türkiye vatandaşlarının önemli bir kısmının sığınmacı karşıtı sözleşmenin etrafında birleştiği söylenebilir. Bu sözleşmenin dışında kalan akademisyenlerin, medya kanallarının ve sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü araştırmalar ve çalışmalar sert tepkilerle ve zamana zaman tehdit düzeyine varan tartışmalara neden oldu (bkz. Ceren, 2021).

13) Bu grupları özellikle belirtmemin sebebi bu sözleşmenin kapsamının ne kadar genişleyebileceğini ve muktadirliğin, Suriyeli sığınmacılarla ile aynı veya benzer süreçlerden geçen azınlık grupları arasında bile çok açık bir biçimde nasıl oluştuğuna dikkat çekmektir. Bu durum aynı zamanda 'yabancılar veya bu ülkeden/toplumdan olmayanlar' karşısında çatışan/çelişen kesimlerin –hem de özellikle buna yönelik siyasi bir çaba olmamasına rağmen– bir araya ne kadar kolay gelebildiğini göstermesi açısından endişe vericidir. Çünkü bu durumda Suriyeli sığınmacılar toplumun çok büyük bir kesimi tarafından açık bir şekilde tehdit olarak algılanıp düşmanlaştırılmaktadır. Özetle kadim 'öteki' gruplar, kendilerini ötekileştirenlerle bir araya gelip nur topu gibi bir başka 'öteki' buluyorlar: sığınmacılar.

Suriye’de barış, istikrar sağlanmadan gönderilmeleri insanlık dışı olur. Belki hiç gitmeyecekler veya gidemeyecekler. Burada kalacaklar. O nedenle vatandaşlık hakkı verilmeli ve hızlı bir şekilde entegre edilmeleri sağlanmalı. Burası tehlike geçene kadar onların toprağı olmalı. Göçebe olarak bırakılmamalı. Yarın Suriye’de istikrar sağlınırsa, iki ülke arasındaki en önemli güç olurlar (Sarıkaya, 2015).

[Recep Tayyip Erdoğan] Suriyelileri vatandaş yapacağız diye bir şey attı ortaya. Buna Cumhurbaşkanı karar veremez. Çok güveniyorsan kendine, referanduma götür. Halkı ikna etmeden, milliyetçiliğı kıskırtarak bu meseleyi çözemeyiniz (Al Jazeera Türk, 2016a).

Demirtaş, referandum çıkışından bir gün sonra ise Suriyeli sığınmacılara ‘haksızlık’ yaptığını ve daha kapsayıcı ve hak odaklı bir düzeltmeyle referandumun temel hak ve özgürlükleri temin etmede kullanılamayacağını ifade etti:

Parlamento grup toplantımızda yaptığım bir yanlışı da düzeltmek istiyorum: Partimizin resmi politikası olmayan bir durumu ben yanlış ifade ettim. Referanduma götürelim diyerek bu insanlara haksızlık yaptım. Referandum temel hak ve özgürlüklerde olmaz. Öncelikle Suriye’den gelen insanlara mülteci hakkını vermemiz lazım. Mülteci statüsü demek çalışma, oturma, eğitim, sağlık hakkının kazanılması demek. Bundan sonra arzu eden, koşulları taşıyan herkes Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olabilmelidir. Suriyeli, Iraklı, Afganistan, Pakistan, Somalili, kim gelmişse ülkemize. Ülkemiz onların da vatanıdır (Al Jazeera Türk, 2016b).

HPD (2016) aynı yıl yayımladığı araştırma raporunda hukuk, hizmetlere erişim, toplumsal cinsiyet ve toplumsal ilişkiler alanına dair hem kendi parti meclisine hem de hükümete, diğer partilere ve sivil toplum örgütlerine bir dizi öneriler sundu. Bu önerilerden HDP’nin kendine görev olarak belirlediklerinin – bu görevler arasında mültecilerin ve sığınmacıların sorunlarını tespit etmek ve bu sorunları gidermek için çalışmalar yürütecek bir komisyonun kurulması da vardı – ne kadarının hayata geçirildiğine dair ek bir rapor sunulmadı; dolayısıyla bu konudaki ‘etkiyi’ tespit etmemiz pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca bu politika önerilerinin HDP seçmenleri nezdinde ciddi anlamda karşılık bulmadığını ortaya koyan araştırma bulgularına rastlamak da mümkün (bkz. Şar ve Kuru, 2020; KONDA, 2016). Başka bir deyişle HDP seçmeni, Suriyelilerin Türkiye’ye sığınma

talebinin kabulünün hem insani hem de tarihsel bir sorumluluk olduğuna diğer partilerin seçmenlerine nazaran daha fazla inansa da ve sığınmacıların entegrasyonunu¹⁴ daha fazla desteklese de Suriyeli sığınmacıların ülke ekonomisine ve güvenliğine olumsuz etkisi olduğunu düşünmektedir (bkz. KONDA, 2016). Örneğin aralarında HDP seçmeninin de olduğu yerel toplumun bir kesimi, Suriyelilerin gelmesi ile mahallelerde ve şehirde ‘temizlik’ ve ‘toplumsal ahlaka’ dair ciddi sorunlar ortaya çıktığına inanıyor¹⁵ ve bu bakış açısı, mültecileri ve sığınmacıları destekleyen insani yardım alanında faaliyet gösteren yerel, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşu çalışanlarında dahi gözlemlenmektedir (Duman, 2021). Son olarak, Rehavioğlu ve diğerlerinin (2022) 11 ilde¹⁶ 1369 katılımcıyla yaptıkları çalışmada HDP seçmeni olduğunu beyan edenlerin çoğunluğunun Suriyeli sığınmacılara vatandaşlık hakkı verilmemesini (%72), en zorda olanlar dışında çoğunun bir an önce Suriye’ye gönderilmesini (%64) ve Suriye’de savaş bitince de hepsinin Suriye’ye gönderilmesini (%63) isterken yarıya yakını da Suriyeli sığınmacıların tamamının bir an önce Suriye’ye gönderilmesini (%44) ve şu anda gönderilemiyorlarsa şehirde değil de kamplarda kalmalarının sağlanmasını talep ettiğini (%41) ortaya koymaktadır. Çalışma, HDP seçmeninin Afgan sığınmacılar için de benzer tutumlara sahip olduğunu göstermektedir (Rehavioğlu ve diğerleri, 2022). Bu anlamda, HDP politikaları ile seçmen kitlesi arasında sığınmacılara yönelik önemli bir uyumsuzluğun olduğu görülmektedir.

CHP, İYİ Parti ve iktidar ortağı MHP seçmenlerinin Suriyeli sığınmacılara bakış açısı genel olarak AKP ve HDP seçmeninden daha olumsuz (bkz. Şar ve Kuru, 2020; KONDA, 2016). Parti yöneticilerinin ve bu partilere yakın medya organlarının sığınmacıları görme biçimleri, şüphesiz toplumun bakış açısını etkilemektedir. CHP’nin Bolu Belediye Başkanı’nın ‘şehri mültecilere dar etme tahayyülü ve pratikleri’ ve İYİ Parti Fatih belediye başkan adayının partisinden de destek gören ‘Fatih’i Suriyelilere teslim etmeyeceğim’ (T24, 2019) kampanyası Suriyeli sığınmacı karşıtlığında popülizmin en uç örnekleri olarak gösterilebilir. Öyle ki Bolu Belediye Başkanı Tanju Özcan’ın aşağıda uzunca alıntılanan konuşması hükümetin sığınmacı ve mülteci politikalarının sonucunda odak noktasının nasıl şaştığını, sığınmacıların nasıl ‘homojenleştirilip’ hedef haline getirildiğini ve yerel politikalarla dışlandığını çok net görmemizi sağlamaktadır:

14) KONDA’nın (2016:38) çalışmasında ‘entegrasyon’ kavramı “sığınmacıların kalmaları durumunda veya en azından dönene kadar devletle nasıl bir ilişki kurması gerektiği” ve “nasıl bir statü tanınması gerektiği konusunda insanların [Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının] ne düşündüğü” olarak ele alınıyor. Bu anlamda entegrasyon dar bir çerçevede ve tek yönlü olarak ele alınıyor. Oysa entegrasyon, bir etkileşim merkezli ve hem sığınmacıları hem de yereldeki toplumun bireylerini farklı şekillerde etkileyen çok yönlü ve dalgalı bir süreçtir (bkz. Castle ve diğerleri, 2002; Atfield, Kavita ve Therese, 2007).

15) Bu araştırma Mardin, Hatay ve Bursa’da aralarında HDP seçmeni de olan katılımcılarla yapıldı.

16) İstanbul, Adana, Diyarbakır, Mardin, Van, Ağrı, Bingöl, Hakkâri, Urfa, Malatya ve Adıyaman.

Belediye bütçesinden Suriyelilere bir kuruş vermeyeceğim. İkinci olarak hiçbir Suriyeliye iş yeri açma ruhsatı vermeyeceğim. Çünkü Suriyeliler Bolu'ya yerleşsinler, Türkiye'de kalsınlar istemiyorum. Suriyelilerin Bolu'ya yerleşmesinden yana değilim. Suriyelilerin iş yeri açamaması için her türlü olumsuz tavrımı ortaya koyacağım. Yardımı kesiyorsun gitmiyorlar. İş yeri ruhsatı vermiyorum' diyorsun gitmiyorlar. Biz yeni önlemler almaya karar verdik. Önümüzdeki hafta belediye meclisi var. Yabancı uyruklu kim varsa abonemiz olan, su fiyatlarına, katı atık ücretlerine başta olmak üzere bazı ücretlerde 10 kat zam yapacağız. Türk vatandaşıyla yabancı uyruklu vatandaş aynı fiyattan suyu kullanamayacak. 10 kat suya, 10 kat katı atık vergisi ücretine zam yapacağız... Benim şu ağrıma gidiyor. Benim askerim, Suriye'de El Bab'da şehit düşüyor benim Mehmetçğim¹⁷, Anadolu çocuğu... burada jöleli, iri kıyım adamlar hiçbir işte çalışmıyor, akşama kadar parktalar milletin karısına kızına bakmaktan başka bir işleri yok ki bu da bizim kültürümüze, örfümüze, adetimize, ahlak anlayışımıza son derece aykırı... bu benim gücüme gidiyor. Sen bu ülkede askerlik yapmayacaksın, vergi ödemeyeceksin, yardım almaya devam edeceksin, bu ülkenin yoksulları yatağa aç girecek, ama sen Nike marka spor ayakkabından taviz vermeyeceksin. Benim alamayacağım spor ayakkabılarıyla dolaşan göçmenler var burada. Bunlar nasıl göçmenler? (Aykırı, 2021).

Ayrıca, Özcan'ın bu sığınmacı karşıtı, düşmanlaştıran ve insandıılaştıran söyleminde ciddi bilişsel hatalar var. Öncelikle mülteciliğin doğasında ciddi baskı ve hayati tehlikeler olduğu için mültecilerin ülkelerine dönmemesi söz konusudur. Yani insanlar ülkelere dönemedikleri¹⁸ için başka bir ülkede sığınmacı ya da mülteci konumundadırlar. Dolayısıyla sığınmacılar ve mültecilerin yerleştikleri şehirde barınma ve yaşam masrafları artarsa, o şehirde bunu karşılayamayacak olanlar İl Göç İdaresince 'iş, eğitim, sağlık, akrabalık ilişkileri gibi makul bir gerekçeye' (GİGM, t.y.-b) sahip oldukları takdirde başka bir şehre taşınabilirler. Özcan'ın politikaları, onların ülkelerine döneceklerini garanti edemez; aksine sığınmacıları Bolu'da daha derin bir yoksunluğun içine çeker. İkincisi, TSK'nin Suriye'deki varlığı ve TSK mensuplarının çatışmalarda hayatını kaybetmesi Suriyeli sığınmacıların karar

verdiği veya sebep olduğu bir durum değil. Türkiye'nin Suriye iç savaşında izlediği tutum ve motivasyonları ve AKP hükümeti ve onun sınır ötesi operasyon tezkerelerine destek veren¹⁹ (Özcan'ın CHP'si dahil olmak üzere) muhalefet partileri bu ikinci noktaya dair en temel sorumluluğu taşımaktadırlar. Suriyeli sığınmacıların tamamı Özcan'ın tarif ettiği gibi 'saçı jöleli, iri kıyım adamlardan' oluşmadığı gibi çalışabilecek durumda olanların önemli bir kısmı çok zor şartlarda çalışmakta, geçinmekte ve yaşamaktadır (bkz. Baban, Ilcan ve Rygiel, 2017; Şimşek, 2018; Duman, 2021). Özcan'ın 'milletin karısına kızına bakmak' diye tanımladığı taciz durumlarından sadece Suriyeli sığınmacıların sorumlu tutulması ve bunun kendi kültürüne ve geleneklerine çok aykırı olduğunu beyan etmesi, yerel toplumda bu tür durumların yaşanmadığını ve bunun Suriye kültürüne özgü bir eylem olduğunu ifade etmesi kendisini de kapsayan toplumsal gerçeklikten ne derece uzak olduğunu da göstermektedir.²⁰ Araştırmalar, suç olarak kabul edilen eylemlerin oranının Suriyeli sığınmacı nüfus içinde oldukça düşük olduğunu göstermektedir (bkz. Kırdar, Cruz ve Türküm, 2021). Son olarak, sığınmacıların ve mültecilerin Türkiye'de askerlik yapmaması ve vergi ödememeleri²¹ de yabancılara dair yasalarla ve vatandaş olmamalarıyla ilgili iken Suriyeli sığınmacıların aldığı yardım, ki buna Türkiye'deki resmî kurumların verdiği yardımlar da dahil, çoğunlukla batı ülkeleri tarafından fonlanmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye vatandaşlarının yoksul olması da Suriyeli sığınmacıların doğrudan sorumluluğunda değil; aksine ulusal ölçekte AKP hükümetinin, yerelde de yerel yönetimlerin bu konuda etkili, kapsamlı ve uzun vadeli politikalar yürütememesinin, hatta sığınmacıları ucuz işgücü olarak görmesinin (bkz. Kronos, 2021b) sonucudur. Zira Özcan'ın dile getirdiği sorunların tamamı, Suriyeliler henüz Türkiye'de değilken de mevcuttu ve konuyu bu şekilde ele alması, yerelde popülaritesine katkı sunabilir fakat gerçeklikten uzaktır ve nefret söylemini yaygınlaştıran ve gündelik hayatın bir pratiği haline getirmekten öteye gitmemektedir. Bu anlamda bir Türkiye vatandaşı ve Bolu Belediye Başkanı olarak Özcan, aslında söylemleri, eylemleri ve kararları itibarıyla bir öznenen öte temel akıl yürütme ilkelerini dışlayan mülteci karşıtı tutumun aynasıdır.

17) Özcan'ın ağzından duyduğumuz 'benim Mehmetçğim' ifadesi, Erdoğan'ın neredeyse her şeye ve her kese 'benim' diyerek popülist bir 'sahip çıkmanın' geniş anlamda yansımaları olduğunu düşünüyorum. Mardin, Hayat ve Bursa'da yaptığım doktora araştırmada neredeyse her etnik gruptan, siyasi partiden ve ideolojik cepheden katılımcılar buna benzer ifadeler kullanmaktaydı. Örnekler arasında 'benim milletim', 'benim ırkım', 'benim vatandaşım', 'benim komşum' ve 'benim insanım' gibi sahiplenici ama aynı zamanda 'benim' olarak algılanmayanları dışlayıcı ifadeler vardı (bkz. Duman, 2021).

18) Yılın belirli zamanlarında Suriye'ye izinli gidip gelen sığınmacıları dışarıda bırakırsak insanlar ülkelere dönemedikleri için başka bir ülkede koruma altına alınıyorlar veya mülteci oluyorlar.

19) CHP grubu, meclis kararıyla 2021'de uzatılması teklif edilen tezkereye destek vermedi.

20) Özcan, katıldığı bir radyo programında tüp bebek hizmetinden faydalanmak için kendisinden maddi destek talep eden bir kadına yönelik cinsiyetçi ifadeler ve tavrı nedeniyle partisinin disiplin kuruluna sevk edilmişti (bkz. Kronos, 2021a). Bu anlamda Özcan'ın dile getirdikleriyle eylemleri arasında ciddi tutarsızlıklar mevcut. Ayrıca, Bolu İdare Mahkemesi, belediye meclisinde kabul edilen sığınmacılara zamlı tarifelerin yürütmesini durdurma kararı verdi (bkz. Gazete Duvar, 2022).

21) Suriyeli sığınmacılar arasında, maliye kaydı olan işletme sahipleri ve sigortalı çalıştıranlar vatandaş olmasalar bile vergi ödüyorlar.

Özcan'ın bakış açısı, CHP'nin bir kesiminde – hatta ülkenin önemli bir kesiminde – mültecilere yönelik tutumu yansıtırsa da parti yönetiminin Özcan'ı tamamen onaylamadığını gösteren bazı adımlar²² attığını görmek mümkün. CHP'nin 2016'da hazırladığı raporda mültecileri ve sorunları ele alırken Evrensel İnsan Hakları Beyanname ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne atıfta bulunması ve doğrudan mültecilerin kendi anlatımlarıyla onların hem Suriye'de hem Türkiye'de hem de diğer ülkelere göç etmek isterken karşılaştıkları zorluklara ve hak ihlallerine yer vermesi açısından önemlidir (CHP, 2016). Raporun sonunda mülteci haklarının ulusal ve uluslararası yasalarla tanınması ve temin edilmesi, göç ve entegrasyon bakanlığının kurulması gibi yapısal önerilerin yanı sıra hizmetlere erişimde sağlanabilecek düzenlemeler, mültecilerin yerel toplumla entegrasyon sürecinde yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının yapabilecekleri ve dış politika değişikliklerine dair politika önerilerine de yer verilmektedir. Raporu yer alan aşağıdaki öneri, CHP'li Özcan'ın da dikkate alınması gereken ve sığınmacılığa dair birçok sorunu çözmede yardımcı olacak kilit önerilerden biridir:

Ülkemizdeki sığınmacı ve mültecileri hedef alan ve yabancı düşmanlığına yaslanan ırkçı, ayrımcı ve dışlayıcı söylem ve uygulamalara tolerans gösterilmemelidir. Suriyeli karşıtlığına ve nefret söylemlerine karşı önlem alınmalıdır. Bir arada yaşamın sağlanabilmesi için gerek söylem olarak gerekse de yasal olarak mülteciğin ve iltica etmenin bir insan hakkı olduğu topluma anlatılmalıdır (CHP, 2016).

CHP, yayımladığı bu raporda kendi yöneticilerine dair eleştirel bir analiz yapmazken sorunların nasıl çözülebileceğine dair öneriler sunmakla yetinmektedir. Dolayısıyla teorik olarak önemli bir çerçeve çizen raporun, pratikte iktidara gelme iddiası olan CHP'nin söylemlerini ve politikalarını nasıl etkileyeceği yanıtını arayan bir soru olarak kalmaktadır.

Bununla beraber, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun açıklamalarının zaman içinde kısmen değiştiğini görmekteyiz. Örneğin, 2017'de Gaziantep'te yapılan referandum mitinginde Suriyeli sığınmacıları hedef gösteren aşağıdaki açıklamayı yapmıştı:

Ellerini sefer söyledik [hükümet yetkililerine]; şu Suriye'nin içine karışmayın, müdahale etmeyin kardeşim. Oraya bir bidon su ile gidin. Onlar yangını söndürmek için bir bidon su ile gitmedi, bir bidon benzin ile gitti. Fatura 3,5 milyon Suriyeli. Onlar birinci sınıf vatandaş, bizim vatandaş da ikinci sınıf vatandaş. Bizim hastalarımız sıra bekler, onlar beklemesin. Bizim gençlerimiz El Bab'da şehit olur, onlar burada gezer, eğlenirler. Şimdi 'evet' çıkarsa, Suriyelilere vatandaşlık vereceğiz' diyorlar. Kabul ediyor musunuz? Onları

almak, vatandaşlık vermek istiyorlar. 'Evet' oyunun anlamlarından biri de budur. Sandığa giderken elinizi vicdanınıza koyup öyle oy kullanın. 'Suriyeliler çok iyidir zaten, biz ikinci sınıf vatandaş olmaya alıştık. Onlar varsın birinci sınıf vatandaş olsun, vergi vermesinler, hastanede kuyruk beklemesin, sınavsız üniversiteye girsin' diyorsanız tercih belli. Böyle saçma şey olmaz diyorsanız onun da tercihi belli, 'hayır' oyu kullanacaksınız. İşin özeti budur (Gazete Duvar, 2017).

Kılıçdaroğlu, 2021'de Nevşehir'de düzenlenen Hacı Bektaş Veli Anma Töreni'nde ise sığınmacılara karşı ırkçı ve ayrımcı bir yaklaşımdan vazgeçilmesi çağrısını yaptı:

Bir Müslüman ırkçı olamaz. Sadece Kur'an-ı Kerim'de değil, Peygamberimizin sünnetinde de ırkçılık lanetlenmiştir. Örneğin sevgili Peygamberimiz, veda hutbesinde ırkçılığa karşı son derece net bir tavır almıştır. Aynı inanç ve felsefe Yunus'ta da vardır. '72 millet birdir bize' der. Hacı Bektaş-ı Veli de 'Dili, dini, rengi ne olursa olsun iyiler iyidir. İyiler her an iyidir' der ve bizler iyilikle yarışmalıyız. Dolayısıyla ülkemizdeki mültecileri, sığınmacılara karşı da ırkçılık yapmadan yaklaşmalıyız. Çabamız, sığınmacıların, ülkelerinden ayrılmalara neden olan koşulları ortadan kaldırmaya dönük olmalıdır. Onları davullarla zurnalarla ülkelerine uğurlayacağımız günleri hep birlikte kurmalı ve inşa etmeliyiz. İnanın bunu mutlaka ama mutlaka başaracağız (Kronos, 2021c).

Bir Müslümanın ırkçı olamayacağı iddiasının geçerliliğini bir kenara bırakarak CHP liderinin sığınmacıları 'davul zurnalarla' ülkelerine gönderme konusundaki kararlılığındaki temel faktörün Suriye'deki koşulları ortadan kaldırmaya dair inancı olduğunu varsayarsak, bunun da gerçekleştirilmesi oldukça zor bir durum olduğunu söylemek gerekir.

İYİ Parti cephesine baktığımızda ise Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de bulunmasının güvenlik sorunu olduğu düşüncesinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Partinin Fatih belediye başkan adayı İlay Aksoy'un 31 Mart 2019 seçiminde²³ 'Fatih'i Suriyelilere teslim etmeyeceğim' diyerek propagandasını Suriyeli sığınmacı karşıtlığı üzerinden kurması, başkan seçilmesi için gerekli olan oy oranına ulaşmasına yetmedi. Bu, Aksoy'un siyasi kariyerindeki başarısızlığından öte bir anlam ifade etmektedir. Sosyal medya hesaplarındaki paylaşımların büyük bir kısmı sadece yabancı karşıtlığı, özellikle de Suriyeli sığınmacı karşıtlığına odaklanırken birbiriyle çelişen ifadeler görmek de mümkün. Örneğin seçim propagandası için çektiği kısa bir videoda Fatih'te Türk esnafın azınlıkta olduğunu ve bu bölgedeki ticaretin esasında Türklerin elinde olmadığını söylerken

22) 3 Ocak 2022'de açıklanan karara göre CHP Yüksek Disiplin Kurulu, Özcan'a uyarı cezası verdi (bkz. Evrensel, 2022).

23) Aksoy, seçimde 9 bin 427 oy olarak %4,39'da kaldı.

hemen akabinde aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

'Bugün [Fatih'te video çektiği yerde] altı kişiden biri yabancı, yani mülteci. Dolayısıyla bir beş sene sonra bu oran çok daha farklı bir orana geçecektir ve bizim Türk halkımızın mağduriyeti devam edecektir. Dolayısıyla yeniden söylüyorum: Ben Fatih'i Suriyelilere teslim etmeyeceğim' (Aksoy, 2021).

Aksoy'un konuşmasında dile getirdiği altıda bir, çoğunluk olamayacağı gibi bu oranın ileride nasıl değişeceğini bilmek şu an için mümkün görünmemektedir. CHP'li Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı Lütfü Savaş'ın da daha önce yaptığı gibi (Çağatay, 2021), Aksoy da Suriyelilerin Türkiye'de olmasını 'işgal' olarak niteleyip, geleceğin daha kötü olacağına dair mesajlarla Suriyeli sığınmacıları bir bütün olarak ve sürekli bir şekilde düşmanlaştırarak ve insandılaştırarak hedefe koymaktadır ve Aksoy'un tutumu partisi tarafından da desteklenmektedir. İYİ Parti'nin 2019'da düzenlediği Suriyeli Sığınmacıların Ülkelerine Dönüş Çalıştayında konuşan Meral Akşener, iktidar olması durumunda birinci adımda aşağıdaki politikaları uygulayacağını beyan etti:

Açık Kapı Politikası uygulamasına son verilecek. Geçici koruma altındaki Suriyelilere vatandaşlık verilmeyeceği ilân edilecek. Suriye yönetimi ile aracısız, resmi görüşmeler daha fazla gecikmeden başlatılacak. Haksız rekabeti önlemek için geçici koruma altındaki yabancı işletmecileri kapsayacak bir geçici mükellefiyet kanunu çıkartılarak, çalışanlardan sigorta katkı payı alınıp, vergi kesintisi yapılacaktır. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin veri tabanında kayıtlı bulunan bilgilerinin doğruluğu teyit edilecek, varsa eksikliklerin giderilmesi için gerekli adımlar atılacaktır. Güney illerimizden başlayarak tüm il, ilçe ve köylerde denetimler başlatılacak, böylece Türkiye'de bulunan kayıtsız Suriyelilerin tamamı tespit edilerek, sınır dışı edilecek. Bayram ziyareti, ticaret veya çeşitli nedenlerle ülkelerine giden geçici koruma altındaki Suriyelilerin Türkiye'ye dönüşlerine, mevcut kanunlara uygun olarak izin verilmeyecek. Suç işleyen geçici koruma altındaki Suriyeliler, yasalarımızın öngördüğü cezaları çektikten sonra, yine yasalarımız uyarınca sınır dışı edilecek ve Türkiye'ye tekrar kabul edilmeyecek (Akşener, 2019).

İYİ Parti'nin üç aşamalı planının diğer iki aşaması ise asıl özne olan sığınmacıları, onlara destek sunan sivil toplum kuruluşlarını ve yerel toplumu dışarıda bırakarak, sorunu katı bir bürokrasi ile çözmeye odaklanmaktadır:

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından, geri dönüş sürecine paydaş olabilecek Kamu Kurum ve Kuruluşları ile eş güdümlü sağlanarak, 'Geri Dönüş Strateji ve Eylem Planı' ivedilikle hazırlanacak. Şam hükümeti ile ortaklaşa kurulacak bir komisyon aracılığıyla, Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmeden önce yaşadıkları evlerine, köy, kasaba veya şehirlere geri dönmeleri için uygun şartlar oluşturulacaktır (Akşener, 2019).

Bu plan birçok yönden eksiklikler barındırmaktadır. Konu sadece sığınmacıların Türkiye'de kalması veya Suriye'ye dönmesi ile sınırlandırılmayacak kadar büyük ve çok yönlüdür. Bu nedenle geniş kapsamlı bir çerçevede ele alınmalıdır. Suriyeli sığınmacıların dönmekle ilgili ciddi endişeleri var. Bu durum Uluslararası Af Örgütü (2020; 2021) tarafından da rapor haline getirildi. İYİ Parti İzmir Milletvekili Aytun Çıray, Uluslararası Af Örgütü'nün (2021) Suriye'ye dönen sığınmacıların şiddet, taciz ve tecavüz dahil üzere bir dizi hak ihlalleri ve hayati tehlikeler ile karşılaştığını tespit ettiği raporuna tepki gösterip şu ifadeleri kullandı.

Türkiye'yi yönetenlere ve siyasilere gözdağı veriyorlar. 'Siz Suriyelileri geri göndermek isterseniz orada işkenceyle karşılaşacaklar, bunun sorumlusu da siz olursunuz' demeye çalışıyorlar. İkincisi de AKP'nin onları geri göndermemek için eline bir mazeret veriyorlar. Bunlar çok taktik işler (Cumhuriyet, 2021).

Suriyelilerin sığındığı tek ülke Türkiye değil, dolayısıyla bu raporun adresi Türkiye dahil olmak üzere sığınmacıların ulaştığı ve onları Suriye'ye göndermek isteyen bütün ülkeler ve yönetimlerdir. Çıray raporda belirtilenlerin gerçek olup olmadığına veya sığınmacıların döndüklerinde maruz kalacakları risklere odaklanmaktan ziyade, nihayetinde bunun sorumluluğunu kimin üstleneceğine vurgu yapmaktadır. Bütün bunlar göz önüne alındığında İYİ Parti'den sığınmacıların ve mültecilerin ihtiyaçlarını ve taleplerini göz önünde bulunduran bir politika beklemek pek gerçekçi görünmemektedir. Bu anlamda İYİ Parti konuyu ele alışı ve çözüm önerileri itibarıyla AKP, CHP ve HDP'den önemli oranda farklılaşırken, 'içinden çıktığı' ve 2019'dan bu yana iktidarla 'sembiyotik' bir ilişki kuran MHP'den ise kısmen farklılaşmaktadır.

MHP'nin (2018) 'Sınırları Aşan Göçler' isimli raporunda konu farklı yönlerden ele alınsa da temel argüman, bu süreçte güvenlik, ekonomi ve entegrasyon başta olmak üzere ülkenin çıkarlarını korumak ile insani yaklaşım arasındaki dengenin sağlanmasına odaklanmaktadır. Benzer şekilde, her iki topluma homojen yapılmış gibi davranmanın Suriyeli sığınmacılar ile Türkiye vatandaşları arasındaki ilişkiyi çatışmaya açık hale getirdiği, her iki grubun karşılıklı olarak birbirleriyle uzun vadeli ilişki kurmak istemediği fakat buna rağmen yasal düzenlemelerin tamamlanmaması, vatandaşlığın verilmesi ve devlet eliyle entegrasyon politikalarının yaygınlaştırılmasının toplumsal çatışmaları beraberinde getireceği ifade edilmektedir. Aynı raporda dikkat çeken noktalardan biri ise Türkiye'nin kendi iç siyasetinde – özellikle HDP'nin oyların çoğunu aldığı seçim bölgeleri kastedilerek – entegrasyon konusunda iyi bir geçmişe sahip olmadığının kabul edilmesidir: 'Bin yıldır beraber yaşanan bir toplumla dahi 1923'ten bu yana kesin bir entegrasyon sağlanamamışken Suriyeliler ile kısa zamanda entegrasyon sağlanacağına inanmak makul değildir' (MHP, 2018:159). Başka bir deyişle, HDP'nin destek gördüğü alanlarda 'etnik bölücülük' yapıldığı ve

devletin bunu engellemede yetersiz kaldığı, dolayısıyla mevcut politikalar sonucunda Suriyeli sığınmacıların da yeni bir etnik bölücülüğe yol açabileceği ve bunun Türkiye için yıkıcı olacağı ifade edilmektedir. Bu nedenle rapor, sığınmacıların özellikle Suriye’de yeniden inşa sürecinde aktif rol almaları için ve kendi ülkesinde ‘millî şuur’ verilmeyen bir kitleye Türkiye’nin millî bir şuur vermesinin mümkün görülmemesi sebebiyle Suriye’ye gönderilmelerini tavsiye etmektedir. Bütün bu noktalar göz önüne alındığında, MHP’nin de nihai çözümü Suriyelilerin gönderilmesinde aradığı ve bunun için hükümete gerekli her türlü desteği²⁴ – Suriye’ye askeri operasyon dahil olmak üzere – vermeye hazır olduğunu beyan ettiği görülmektedir. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin, CHP Bolu Belediye Başkanı Tanju Özcan’ın Suriyelileri hedef alan sığınmacı karşıtı politika ve kararlarına karşı aşağıdaki ifadeleri kullanması, verilen bu desteğin örneklerinden biridir:

Bu karar sakat ve skandal bir karardır. İnsanlık değerlerine suikasttır. Ayrımcılıktır, ırkçılıktır, milletimizin alicenaplığıyla bağdaşmayan bir ilkeliktir. Ne yapacaklar, oksijenden de para mı alacaklar? CHP zihniyeti zorbadır. Türkiye’ye sığınmış insanları bu yolla dışlamaya, ötekileştirmeye, yok saymaya, eziyet etmeye, istismara ne hakları var? Parti yönetimi farklı düşünse de bu kurnazca tertip edilmiş bir rol paylaşımıdır. Bu konuda CHP’de çatlak matlak yoktur, çürümüşlük egemendir (Gazete Duvar, 2021).

Bahçeli’nin Özcan nezdinde CHP’nin ayrımcı politikalarını eleştiren kendine has ötekileştirici ve sert ifadeleri, aynı zamanda sığınmacıların iç siyasette partiler arasındaki uyuşmazlıklarda ve çatışmalarda nasıl kullanıldığını da açık bir biçimde yansıtmaktadır. Öte yandan, Bahçeli’nin Özcan’ı eleştirmesi, Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de kalması gerektiğini düşündüğünü göstermemektedir, aksine Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye gelmesi dahil olmak üzere düzensiz göçü ‘adı konmamış bir istila, demografik yapıya bir kumpas’ olarak nitelemektedir (Gündoğan, 2021). Bu anlamda, Bahçeli’nin de sığınmacıların Türkiye’de yaşadığı sorunları, kendi parti çıkarları çerçevesinde ele aldığını ve bunun üzerinden, çelişen ifadelerine rağmen, CHP’yi eleştirdiğini görmekteyiz.

Bu kısımda, mecliste grubu bulunan parti yöneticilerinin veya kadrolarının söylemleri ve raporlarından alıntılarla hem iktidar hem de muhalefet kanadında sığınmacıları ve mültecileri ilgilendiren sorunların ve çözüm önerilerin nasıl ele alındığı sunuldu. Özetle AKP-MHP iktidarı, zaman zaman çelişen söylemlerle karşı karşıya gelse de esasında birbirini destekleyen ve hem ülke içinde hem de sınır aşırı güvenlik odaklı bir bakış açısına sahiptir. CHP-İYİ Parti muhalefet bloku ise sorumluluğu kısmen

iktidarın politikalarına kısmen de sığınmacılara yükleyerek sığınmacıların bir an önce ülkelerine gönderilmesini önermektedirler. Bu iki bloktan önemli derecede ayrılan HDP ise özellikle devam eden savaş koşulları sebebiyle sığınmacıların geri gönderilmemesi gerektiğini ve Türkiye’de kaldıkları süre boyunca vatandaşlık dahil kamusal haklardan faydalanması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını önermektedir. Diğer partilerden farklı olarak, seçimlerde kazandığı belediyelere kayyum atanmış ve belediyelere bağlı birimler kapatıldığı ya da kuruluş amacı dışında faaliyet gösterdiği için, HDP’nin yerelde yapabilecekleri oldukça sınırlıdır. Fakat bu durum, HDP’nin, özellikle kendi seçmeni arasında sığınmacılara dair olumsuz algı ve tutumlarda sorumluluk alması gerektiği gerçeğini değiştirmemektedir. Bu anlamda her siyasi parti, bir yandan siyasal ve idari gücü elinde bulundurduğu her alanda kendi ideolojisi ve siyasi hedefleri doğrultusunda sığınmacılara dair politikalar uygularken veya önerirken diğer yandan seçmen nezdinde kendi konumunu pekiştirecek ve etki alanını genişletecek söylemler geliştirmektedir. Bu süreç, siyasi partilerin söylemleri ve politikaları ile toplumun farklı kesimlerinde sığınmacılara dair algılar, tutumlar ve beklentiler arasında birbirini karşılıklı besleyen bir ilişki ortaya çıkarmaktadır.

Sığınmacılara dair toplumsal algılar, tutumlar ve beklentiler

Sığınmacılara dair Türkiye toplumunun farklı kesimlerinde çoğunlukla birbiriyle benzer ama nadiren de olsa ayrışan algı, tutum ve beklentilere rastlamak mümkün. Kamuoyu yoklamaları ve belirli bölgelerde yapılan araştırmalar, bu benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkaran sebepleri yeterince açıklamasa da fikir sunması açısından yardımcı olmaktadır. Murat Erdoğan’ın Suriyeliler Barometresi adıyla 2017’den bu yana yürüttüğü kapsamlı çalışmalar, Türkiyeli katılımcıların çoğunluğunun, Suriyelilere dair gittikçe daha olumsuz bir algıya sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Özetle, katılımcılar Suriyelileri dışlayan ‘pis, pasaklı, güvenilmez’ gibi ırkçı tabirlerle tanımladığını, Suriyelilerle kendileri arasında sosyokültürel benzerlik kurmadığını, Suriyelilerle sosyal ilişki kurmak istemediğini, Suriyelilerin kamu kaynaklarını kullanarak veya dilenerek geçindiğine inandığını, Suriyelilerin ülkede bulunmasının kendilerinde kaygı yarattığını, Suriyelilere çalışma izni verilmemesi gerektiğini ve Türkiye toplumunun Suriyeliler ile huzur içinde yaşayamayacağını beyan etmektedir (Erdoğan, 2017). Benzer şekilde, Şar ve Kuru’nun (2020) İstanbul’da Türkiye vatandaşları ile yaptığı araştırma, katılımcıların önemli bir kısmının

24) 2016’da henüz AKP ile iktidar ortaklığı kurmamış olan MHP’nin, AB-Türkiye Ortak Eylem Planı için AKP’yi sorumlu tutarken eleştirilerinde kullandığı sert üslubunun, parti çıkarları söz konusu olduğunda zamanla nasıl dönüştüğünü görmek açısından ilgi çekicidir (bkz. MHP, 2016).

Suriyeli sığınmacılarla aynı sosyal ortamı veya mekânı (mahalle, sokak, bina gibi) paylaşsa da onlarla iletişim kurmadığını ve iletişim kurmayanlarda gündelik hayatta sosyoekonomik tehdit algısının daha yüksek olduğunu ve Suriyelilerin daha az yetenekli bir 'ırk' olduğuna inandığını ortaya koymuştur. Duman'ın (2021) Mardin, Hatay ve Bursa'da hem Suriyeli sığınmacılar hem de Türkiye vatandaşlarıyla yaptığı araştırmada ise mültecilerin yerel toplumla iletişim ve ilişki kurmada daha olumlu bir tutuma sahip olduğu, Türkiye'de olmaktan memnun olduğu ve kalmayı istediği, hükümetten mültecilerin sosyal uyumu için destek beklediği, vatandaşlığı eşit haklara erişmenin bir yolu olarak gördüğü tespit edilmiştir. Bunda, mültecilerin sahip oldukları yasal statünün belirsizliği²⁵, sınırlar arası hareket etme kapasitesinin sınırlı olması, hizmetlere ve haklara erişimde yaşadıkları zorluklar ve hem hizmet sağlayıcılar hem de yerel toplum üyelerinin ayrımcı tutumunun etkili olduğu görülmüştür. Aynı çalışma, Türkiye vatandaşlarının ise gruplar arası iletişim ve ilişkiden kaçındığını, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de bulunmasından rahatsızlık duyduğunu ve ileride Türkiye'de yaşamasına ve vatandaşlık almasına itiraz ettiğini, fakat mültecilerin sosyal uyumu için hükümetin destek vermesi gerektiğine inandığını bulmuştur (Duman, 2021). Eşitlik karşıtı ve Suriyeli sığınmacı karşıtı tutumların, (sosyoekonomik) kaynaklara erişimde algılanan veya yaşanan rekabetin, Arap toplumuna (özellikle Suriyelilere) karşı hiyerarşik (örneğin Arapların 'korkak', 'pis', 'güvenilmez' olduğu iddiası) bakış açısının ve olumsuz önyargıların, Türkiye vatandaşlarının algı, tutum ve beklentilerinde kritik bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Bunlarla birlikte, araştırmada yerel bağlamların karşılaştırılması, bulguları desteklemek için daha fazla kanıt sağlamış ve gruplar arası ilişkiler ve entegrasyona ilişkin daha kapsamlı bir analiz tasarlamada yerel dinamikleri dikkate almanın önemini göstermiştir. Son olarak, bu çalışma daha önce etnik ve/veya dini çatışmanın olmamasının ve sosyokültürel benzerlikler, akrabalık ve dil benzerliğinin olmasının entegrasyona ve olumlu gruplar arası ilişkilere katkıda bulunduğunu ortaya çıkarmıştır (Duman, 2021).

Entegrasyon, varılmayacak bir hedef mi?

Göç çalışmalarında 'entegrasyon' göçmenlerin sosyoekonomik, kültürel ve siyasal yaşama dahil olmaları sürecine atfen kullanılsa da esasında kullanım biçimi ve anlamı, zaman içinde bağlama ve ilgili aktörlerin/öznelerin beklentileri, çıkarları ve bakış açılarına göre değişen bir kavram olmuştur (Bucken-Knapp, Omanović, ve Špehar, 2020). Bu anlamda mültecilerin veya göçmenlerin 'entegrasyonu' evrensel olarak kabul gören bir tanıma, teoriye ve modele sahip olmaması sebebiyle tartışmaya oldukça açıktır (Castle

ve diğerleri, 2002). Entegrasyon, 20. yüzyılın başlarında ABD'de *asimilasyon* ile eş anlama gelecek bir çerçevede kullanılırken (Favell, 2003; Hamberger, 2009) Avrupa'da da benzer bir durumu ifade etmekteydi: mültecilerin yerel toplumun konuşma, düşünme ve davranma biçimlerini içselleştirmesi (Schierup ve Ålund, 1986). Asimilasyoncu bakış açısının üç temel problemi vardı. Birincisi, yerel toplum ve kurumlar gelen göçmenleri ve mültecileri 'pasif alıcılar' olarak görmekte ve bireylerin ve grupların kendi değerlerini, davranışlarını ve kodlarını öylesine terk edeceklerini öngörmekteydi (bkz. Bucken-Knapp, Omanović, ve Špehar, 2020). İkincisi, 'içselleştirmek' iki sebepten çoğu zaman mümkün değil: a) her mülteci veya göçmen yerleştiği toplumun konuşma, düşünme ve davranma şeklini içselleştirmek istemeyebilir ve b) yerel toplum onların sosyoekonomik, kültürel ve siyasal hayata müdahil olmasını kabul etmeyip bu içselleştirmeyi engelleyebilir. Üçüncüsü, yerel toplum ile mülteci veya göçmen toplumların kültürleri içselleştirmeyi gerektirmeyecek kadar benzerlik gösterebilir (Crul, 2015). Bu üç nedenden, gerçek anlamda bir asimilasyondan bahsetmek pek mümkün değildir.

20. yüzyılın ortalarından itibaren siyaset ve göç çalışmaları alanında çoğulculuğun ve sosyokültürel farklılığın ön plana çıkarılmasıyla birlikte entegrasyon kavramı farklı biçimlerde ele alınmaya başlandı (Brubaker 2001; Castle ve diğerleri, 2002). Bu süreçte göçmenler ve mülteciler sosyokültürel olarak sözum ona 'homojenleştirilen' ulusların kimliğine bir tehdit olarak algılandı ve yeniden zorlaştırılmış vatandaşlık başvuru süreci, zorunlu ikamet ve esnek olmayan koruma ve sosyal yardımlarla kontrol edilip baskı altında tutuldu (bkz. Bosswick ve Heckmann, 2006; Bucken-Knapp, Omanović, ve Špehar, 2020; Goodman, 2012). Bu anlamda göç sonrası ortaya çıkan etnik ve dini farklılıklar, doğrudan asimile edilmeden yerel olanla olmayan arasındaki o kalın çizginin diğer tarafında güvenliği tehdit etmeyecek şekilde tutulmaya başlandı. 1990'lı yıllardan itibaren ise entegrasyonun nasıl ölçülmesi gerektiğine dair farklı bakış açıları geliştirildi. Soysal (1994) vatandaşlık sürecini ön plana çıkarırken Penninx (2005) daha geniş kapsamlı ve hak odaklı bir çerçeveyi savundu. Önemli kriterler sunmalarına rağmen bu iki bakış açısı temelde göçmenlerin ve mültecilerin yapabileceklerine odaklanıp yapısal öğeleri göz önünde bulundurmakla yetinmekteydi. Bu yönüyle her iki bakış açısı da entegrasyona 'tek-yönlü' bir perspektiften baktılar. Castle ve diğerleri (2002) ise entegrasyonun hem göçmenlerin hem de yerel toplum üyelerinin karşılıklı *uyumunu* gerektiren iki yönlü bir süreç olduğunu savunmaktadır. Bu uyum da bireyler, gruplar ve kültürler arasında belirli düzeyde etkileşimi ve karmaşık sosyo-politik, finansal ve yasal mekanizma ve sistemlerin dikkatli bir analizini gerektirmektedir. Daha

25) Akcapar ve Şimşek (2018) bu durumu, Suriye'ye dönmek/dönememek, Avrupa'ya gitmek/gidememek ve Türkiye'de kalmak/kalamamak bağlamlarını göz önünde bulundurarak 'eşikte olma hali' (İngilizce *liminality*) olarak tanımlamaktadırlar.

açık bir ifadeyle, bu 'iki-yönlü' yaklaşım, entegrasyon sürecinde hem göçmenlere hem de yerel topluma belirli sorumluluklar yükleyerek entegrasyon sürecinin eksik kalan ayağını tamamlamayı amaçlamaktadır. Mutlak bir asimilasyondan bahsedemediğimiz gibi mutlak bir uyumdan veya entegrasyondan da bahsetmemiz mümkün değildir. Entegrasyonun çok yönlü, öznel ve inişli çıkışlı bir süreç olduğunu kabul etmekte fayda var (Castle ve diğerleri, 2002; Atfield, Kavita ve Therese, 2007). Entegrasyonun çok yönlülüğüne vurgu yapan Ager ve Strang (2004), Entegrasyon Çerçevesi (*Integration Framework*) diye tanımladığı modelde dört ana ve on alt başlıkta entegrasyonun kapsamını belirlemeye çalışmaktadır. Modele göre entegrasyon, araçlar ve göstergeler başlığında *iş, barınma, eğitim ve sağlık*; sosyal ilişkiler başlığında gruplar arası kurulan *sosyal köprüler*, grubun kendi içinde kurduğu *sosyal bağlar* ve kurumlarla kurulan *sosyal bağlantılar*; kolaylaştırıcılar başlığında *dil ve kültür bilgisi ve güvenlik ve istikrar* ve son olarak temel yapıtaşı başlığında da *haklar ve vatandaşlık* öğelerini kapsamaktadır (Ager ve Strang, 2004). Yapısal öğelere ek olarak, özellikle sosyal ilişkileri böylesine detaylıca ele alması açısından bu model önemli bir çerçeve sunmaktadır fakat eksik bıraktığı birkaç nokta bulunmaktadır. Örneğin model, entegrasyonu oldukça geniş bir bakış açısıyla ele alıp ulusal düzeyde uygulanabilecek politikaları hesaba katarken yerel dinamikleri ve farklılıkları göz ardı etmektedir (Duman, 2021). Ayrıca, göçmenlerin ve mültecilerin söz konusu kamu hizmetlerine erişme hakkının önemini vurgulamakla birlikte bu haklara ve hizmetlere erişme sürecinde yaşayabilecekleri muhtemel engelleri ve bu engellerin nasıl aşılabileceğini irdelememektedir. Örneğin, göçmenlere ve mültecilere vatandaşlar ile eşit haklar tanınacak mı, tanınacaksa bu vatandaşlık verilerek mi yoksa ulusal yasal düzenlemeler ve uluslararası sözleşmelere dayanarak mı sağlanacak? Haklara ve hizmetlere erişimde yasal düzenlemelerin tek başına yeterli olmadığı durumlarda (bkz Duman, 2021) ne tür politikalar uygulanabilir? Bu ve buna benzer sorulara, Ager ve Strang'ın (2004) öncelikle nazaran geniş kapsamlı entegrasyon modelinde yanıt bulamamaktayız. Bu anlamda önerilen model, belirli sınırlılıklar barındırmaktadır.

Peki Türkiye'de entegrasyon kavramı nasıl ele alınmakta ve entegrasyon için ne tür politikalar uygulanmaktadır? Öncelikle hükümet, mültecilerin Türkiye'de bir yaşam kurma sürecini ve yerel toplum ve kurumlarla olan ilişkilerini entegrasyon olarak değil, '*uyum*'²⁶ olarak isimlendirmektedir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 96. Maddesi (bkz. Resmî Gazete, 2013) uyumdan kastedilenin ne olduğunu tanımlamakla birlikte, bu tanım hem hukuk sisteminde hem de entegrasyon literatüründe bir boşluğa sebep olmaktadır.

Söz konusu kanun, ulusal ve yerel makamlarla uyum çalışmalarını planlama görevini Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne (GİGM) vermektedir. GİGM'ye göre uyum:

Hem yabancıların hem de ev sahibi toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmesine katkıda bulunmayı hedefleyen, asimilasyoncu olmayan, ev sahibi toplumun da göçmenlere uyum sağlanmasını ve yabancıların kendi yeteneklerini ekonomik, sosyal ve kültürel alanlar dahil olmak üzere yaşamın tüm alanlarında gerçekleştirmesini amaçlayan, gönüllülük esaslı politikadır (GİGM, t.y.-c).

Buna göre *uyum*, iki-yönlü entegrasyonla benzerlik gösterirken katılımcıları ve farklılıkları gözetken bir tahayyülle tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda 2020 Temmuz ayı itibarıyla toplamda 500'e yakın ve Türkçe öğrenimi, vatandaşlık, eğitim, finans, sağlık, hukuk ve adalet, barınma, çalışma hayatı ve kültür ve sosyal yaşam, geçici koruma ve ikamet izni alanlarında uyum faaliyeti yapıldığı belirtilmektedir (Hepimiz Göçmeniz, 2020). Bu politikanın gerçekten yerel toplumda Suriyeli sığınmacılara uyum sağlanabilmesine – ki bunun ne olduğu açık değil – ne düzeyde imkân tanıyacağı bilinmemektedir. Bunu, GİGM'de uyum çalışmalarından sorumlu Gökçe Ok'tan duymak mümkün:

Uyumun bize bakan kısmı önemli. Biz ne kadar uyum sağlayabileceğiz? Onlara ne kadar Türkçe öğretebileceğiz? Onları kendi günlük yaşam pratiklerimize ve paradigmamıza ne kadar alıştırmaya çalışabiliriz? Kendi insani ve vicdani değerlerimizi ve yargılarımızı onlara ne kadar geçirebileceğiz? Onların kendilerini bizimle ne kadar hemhal hissetmelerine sebebiyet verebileceğiz? İşte bu da bizim kendi uyumdaki başarımız. Yani onların uyumlanmaları kendi adına bir başarı, beceriyse biz acaba neler verebiliyoruz, neler katabiliyoruz, neler kazandırabiliyoruz. O da bizim adımıza bir beceri ve başarıdır (Hepimiz Göçmeniz, 2020).

Buradan da anlaşıldığı üzere GİGM'in *uyum* projesinde 'ev sahibi topluma' yüklenen temel sorumluluk, Suriyeli sığınmacılarla etkileşim kurarken onlara dair bir şeyler öğrenmek, kültürel farklılıklarını kabul etmek ve bu şekilde bir arada yaşamın yollarını aramak değildir. Aksine, amaç 'ev sahibi toplum' olarak 'misafir' olan sığınmacıların Türk sosyokültürel yaşamına ayak uydurmasına yardımcı olmaktır. Bu yönüyle, Türkiye'de uygulanan politikalarda 'iki-yönlü entegrasyon' (Castle ve diğerleri 2002; Atfield, Kavita ve Therese, 2007) sürecinden bahsetmek pek mümkün görünmemektedir. GİGM'nin uyum tanımında asimilasyoncu bakış açısından uzak olduğu ifade edilse de esasında sığınmacıların pasif bir özne olarak 'ev sahibi toplumun' değerlerini ve yargılarını benimsemesi beklenmekte ve bu vesileyle bir gün ülkelerine döndüklerinde Ok'un ifadesiyle 'Türkiye dostu ve Türkiye sevdalısı'

26) GİGM Yardımcısı Gökçe Ok asimilasyon, entegrasyon ve adaptasyon kavramlarını *Batılı* terimler ve kavramlar olarak değerlendirildiği için kullanılmadığını onun yerine içinde *insanlık* ve *vicdan* barındıran uyum kelimesini tercih ettiklerini ifade ediyor. Burada da duygusal ('milli ve yerli') faktörlerin önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz (bkz. Hepimiz Göçmeniz, 2020).

(Hepimiz Göçmeniz, 2020) olmaya devam etmeleri amaçlanmaktadır.

Türkiye'deki akademik çalışmalar da entegrasyon kavramına farklı açılardan yaklaşmayı tavsiye etmektedir. Örneğin vatandaşlık dahil kamu destek politikalarının bir sonucu olarak 1989-1990 yıllarında Bulgaristan'dan gelen Pomak ve Türk mültecilerin 'başarılı entegrasyonu' örneğini veren Kirişçi (2014:45), hükümete 'kapsamlı ve iyi yapılandırılmış bir politika' formüle etmesini tavsiye ederken bu politikanın vatandaşlığı içermesine ihtiyaç olmadığını ifade etmektedir. Bu anlamda Kirişçi'nin önerisinin, AKP hükümetinin keyfi uygulamalarının devamına katkı sağlayacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Almanya'daki göçmen Türkiyelilerin durumunu inceleyen Hoffmann ve Even'ın (1984) çalışmasını baz alarak Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların ikamet, sağlık, ekonomi ve işgücü piyasası, eğitim ve vatandaşlık ile oy kullanma hakkına katılım düzeyine bakan Gümüş ve Eroğlu (2015) ise hükümetin ihtiyaca uygun ve zamanında yasal düzenlemeler getirememesi veya Suriye'den gelen ani sığınmacı göçüne yanıt verememesinden kaynaklanan zorluklar ve özellikle yerel toplum tarafından dışlanma ve ayrımcılık sebebiyle karşılaştıkları sorunlar nedeniyle Suriyeli sığınmacıların ancak kısmen entegre olabileceğini belirtmektedirler. Bunda hükümetin, ani göç durumunun akabinde hazırlanan mevzuatların daha sistematik hale gelmesine rağmen uygun ve etkili politikalar üretememesi ve Suriye iç savaşına, göç hareketine ve her ikisinin sonuçlarına Sünni-İslam odaklı, 'krizi fırsata çevirme' perspektifiyle bakmasının önemli bir rol oynadığını not etmek gerekir.

Argümanlarını çok kültürlülük ve entegrasyon arasındaki ayrıma dayalı olarak inşa eden Yılmaz, Karatepe ve Tören (2019) İngiltere, Almanya ve Türkiye'deki entegrasyon yaklaşımları arasındaki benzerliğe dikkat çekerek Türk tipi entegrasyonun büyük ölçüde Sünni-Türk kimliği ile ilişkili olduğunu ifade etmektedirler. Daha spesifik olarak, Yılmaz, Karatepe ve Tören (2019), Pace ve Şimşek'in (2019) ideal yaklaşımının pratikte karşılaşılabileceği zorluklardan birini işaret etmektedirler.

Göksel (2018), Kanada ve Türkiye karşılaştırmalı çalışmasında entegrasyonun normatif ve bireysel yönlerini Axel Honneth'in (1996) Tanıma Teorisine (*Recognition Theory*) dayanarak çok-disiplinli bir bakış açısıyla incelemektedir. Teori temel olarak, farklılıkların ana akım toplum tarafından tanındığı ve kabul edildiği zaman, 'sevgi, hukukta eşit muamele ve sosyal saygınlık alanına özgü ilkelere dayanan' bir süreç olarak sosyal entegrasyonun meydana geldiğini varsaymaktadır (Honneth, 2004:358). Bu doğrultuda Göksel'in (2018:19) Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar örneğinde yaptığı analiz, 'birbiriyle bağlantılı iki toplumsal patolojiyi' ortaya koymaktadır. İlki, entegrasyona (*uyuma* karşı *entegrasyon* ve *misafire* karşı *mülteci*) ilişkin yasal ve kamusal söylemler arasındaki ayırım ve ikincisi, Suriyeli

sığınmacıların yüksek düzeyde kayıt dışı istihdamına yol açan sosyal adaletsizlik ve bunun getirdiği sorunlar üzerine odaklanmaktadır (Göksel, 2018). Bu nedenle Göksel (2018), Türkiye bağlamında entegrasyon sürecini yavaşlatan veya engelleyen çeşitli sosyal, kültürel, politik ve ekonomik tutarsızlıklar ve sınırlamalar olduğunu ifade etmektedir.

Son olarak, Duman'ın (2021) hem Suriyeli sığınmacılar hem de Türkiye vatandaşlarıyla yaptığı çalışmada ise entegrasyona dair özetle şu bulgular tespit edilmektedir. Birincisi, mültecileri ve göçmenleri pasif bireyler olarak değerlendiren tek-yönlü entegrasyon anlayışının aksine Suriyeli sığınmacılar, içinde buldukları zorlu koşullara rağmen yaşadıkları topluma katkı sunabileceklerini ve yerel toplumla paylaşabilecekleri sosyokültürel kapasiteleri olduğuna inanmaktadırlar. İkincisi, Suriyeli sığınmacılar entegrasyona meyilli iken, yerel toplum üyeleri hem Suriyelilerin kalıcı bir şekilde (vatandaşlık olarak) entegrasyonundan rahatsızlık duymakta hem de onlarla iletişim kurmaktan ısrarlı bir şekilde kaçınmaktadırlar. Yerel toplum üyeler, 'biz vs. Suriyeli' ayrımına hiyerarşik bir bakış açısıyla yaklaştıkları için Suriyeli sığınmacıların sosyokültürel yaşama bir katkı sunabilecek kapasiteleri olduğuna inanmamaktadırlar. Ayrıca, yerel toplum üyeleri, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de oldukları sürece hem hükümet hem de yerel toplum tarafından desteklenmesi gerektiğine inanırken mümkün olan en kısa sürede Suriyelilerin ya Avrupa'ya geçişlerine izin verilmesi ya da ülkelerine geri gönderilmeleri gerektiği konusunda hemfikirdirler. Benzer şekilde, Türkiyeli katılımcılar, sığınmacıların kamusal haklara²⁷ erişmeleri gerektiğine inanırken vatandaşlık almamaları gerektiği konusunda uzlaşmaktadırlar. Bu anlamda, Suriyeli sığınmacılar koşulsuz entegrasyondan yana iken Türkiye vatandaşları entegrasyona koşullu bir destek sunmaktadırlar (Duman 2021).

BMMYK'ye göre, zorunlu göç nedeniyle başka ülkelere yerleşen sığınmacıların neredeyse tamamı ya gittikleri ilk ülkede yaşamaya devam etmekte ya da başka ülkelere göç etmektedirler (UNHCR, 2021). Bu durum, Suriyeli sığınmacılar için de geçerlidir. Vatandaşlık verilen yaklaşık 200,000 Suriyeli sığınmacı başta olmak üzere önemli bir kısmının Türkiye'de kalmaya devam edeceği öngörülmektedir. Bu anlamda, rapor başlığında belirtildiği üzere, on yılı aşkın süren bir savaş ve iç çatışma nedeniyle Türkiye'de bulunan yaklaşık 3,7 milyondan fazla Suriyeli sığınmacı için yapılanlar ve yapılacaklar, bunun sonu gelmeyen bir hikâye olacağına işaret etmektedir.

27) Eğitim, sağlık, iş kurma ve seyahat etme gibi hizmetlere erişim hakkı.

Politika Önerileri: Ne yapılabilir?

Bu kısımda yer alan politika önerileri altı temel alanı kapsayacak şekilde ortaya konulmuştur: hak temelli yaklaşım, yasal düzenlemeler, siyaset ve medya söylemleri, toplumsal ilişkiler ve sosyoekonomik yaşamda katılım, Suriye politikasında değişim. Buradaki temel amaç, olabildiğince kapsamlı bir politikalar bütünü sunarak hem şimdiye kadar yapılan hataların giderilmesine hem de bundan sonraki sürecin daha etkili ve yönetilebilir olmasına katkı sunmaktır.

Hak temelli yaklaşım

- Sığınmacıların Türkiye’de bulunmalarına yönelik ideolojik ve dini yaklaşımlardan vazgeçilip sığınmacıların ihtiyaçlarına **hak temelli** bir perspektiften bakılması. Bunu yaparken hak temelli yaklaşımın esaslarının göz önünde bulundurulması son derece önemlidir: **evrensellik, bölünmezlik** (insan haklarının birbirinden ayrılmaması ve bütüncül bir yaklaşımla korunması), **eşitlik ve ayrımcılık yapmama** (ayrımcılığın yasalarla yasaklanması, engellenmesi ve daha büyük bariyerlerle karşılaşanlara öncelik verilmesi), **katılım** (alınacak kararlardan etkilenenlerin karar verme sürecine dahil olması), **hesap verilebilirlik** (hukuki yollarla hakların temininde izleme, denetleme mekanizmasının işletilmesi), **insan onuruna yaşar olması** (bunun bir lütuf değil, hukuki bir sorumluluk olarak ele alınması) ve **güçlendirici olması** (herkesin haklarını bilmesi ve talep etme ve kullanma hakkına sahip olması).
- Merkezi ve yerel yönetimlerde sığınmacılara dair uygulanacak politikalarda hak temelli yaklaşım benimsenmesi ve bunun için bütün kamu kurumu çalışanlarının hak temelli yaklaşımı anlatan ve uygulamalarını gösteren atölyelere katılmalarının sağlanması. Uygulanan politikaların, hesap verilebilirlik esasına göre düzenli bir şekilde izlenmesi. Bu süreçte, insan haklarına saygı gösterme, insan haklarını koruma, teşvik etme ve yerine getirmesi gereken yükümlülük sahiplerinin kapasitelerinin güçlendirilmesi.
- Hak temelli yaklaşımın, ilkokuldan lisansüstü eğitimlere kadar her düzey eğitim müfredatına dahil edilmesi ile öğrencilere yaş gruplarına ve akademik yetilerine uygun olacak şekilde insan haklarının ne olduğu ve her türden farklılıkların hak temelli yaklaşım ile nasıl ele alınabileceğinin anlatılması.

Yasal düzenlemeler

- Hükümetin, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi sınırlamayı muhalefetin de desteğiyle kaldırarak Türkiye’deki bütün sığınmacılara ‘**mülteci statüsü**’ vermesi ve böylece uluslararası hukukta mültecilere tanınan bütün hakların Türkiye’deki bütün sığınmacılara tanınması. Bu adım, ‘misafir’ gibi uluslararası hukukta yeri olmayan ve keyfi politikalara yol açan tutum ve pratiklerin son bulmasına yardımcı olurken, diğer yandan ‘misafir – ev sahibi’ ikileminde

duygusal alana sıkıştırılan ve toplumsal gerçekliğe aykırı olan zorunlu göçün ve sonuçlarının daha iyi anlaşılmasına imkân tanıyacaktır.

- Suriyeli sığınmacılar özelinde geçici koruma rejiminin sonlandırılması ve sığınmacıların mültecilik gibi uluslararası koruma statülerinden birine geçmelerine imkân tanınması. Bununla birlikte, ilgili mevzuatta değişikliği yapılarak AB’de olduğu gibi geçici koruma statüsüne süre sınırı getirilmesi ve uluslararası koruma rejiminin öncelikli olarak belirlenmesi.
- Hak ihlallerinin ve göçmen kaçakçılığının son bulması, sığınmacı ve mültecilerin güvenli bir şekilde seyahat edebilmesi, Türkiye’nin Suriye ve Yunanistan ile olan kara ve deniz sınırlarından güvenli geçişler sağlanabilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması.
- AB ülkeleri ile uluslararası hukuk ve sözleşmeleri referans alınarak hak temelli yaklaşımla sığınmacıların ve mültecilerin gitmek istedikleri yere güvenli bir şekilde ulaşmaları için adil, uygulanabilir ve denetlenebilir eylem planlarının oluşturulması.
- Bu plana zorla geri göndermelerin son bulması ve gidilen ülkede yeniden yerleştirme kapasitelerinin (yeniden yerleştirilecek sığınmacı sayısının) artırılması gibi maddelerin eklenmesi. Bu, Türkiye’nin dünyada en fazla mülteciyi barındıran ülke olması sebebiyle hissettiği sorumluluğun hafiflemesine yardımcı olurken Türkiye’de kalmak istemeyen ve/veya ülkelerine dönemeyen sığınmacı ve mültecilerin başka bir ülkede hayat kurmalarına destek olacaktır.
- Vatandaşlık başvuru ve temin işlemleri de dahil olmak üzere bütün sığınmacı ve mültecilere bütün kamusal hakların tanınması için yasal düzenlemelerin yapılması ve tanınan hakların ve söz konusu yasal düzenlemelerin herkesçe ulaşılabilir şekilde farklı dillerde paylaşılması. Böylece, sığınmacı ve mültecilere tanınan farklı haklardan kaynaklanan eşitsizlikler giderilebilir ve herkesin aynı haklara ve sorumluluklara sahip olması sağlanabilir. Suriyeli sığınmacılar dahil, vatandaşlık hakkından faydalanmak istemeyenlerin ise Türkiye’de sığınmacı veya mülteci statüsünde kalması veya başka bir ülkeye göç etmesinin yolu açılabilir.

Siyaset ve medyadaki söylemler

- Siyasi parti liderleri ve temsilcilerinin, seçim hazırlıklarında ve propaganda faaliyetlerinde kendi bireysel veya grup çıkarları için sığınmacıları bir tehdit unsuru olarak yansıtan bir dil kullanmaktan vaz geçmesi.
- Siyasi parti liderleri ve temsilcilerinin, sığınmacıları kutuplaştırmadan, düşmanlaştırmadan ve suçlamadan, hak temelli yaklaşımı benimseyerek çözüm odaklı politikalar ve propaganda faaliyetleri yapması.
- Siyasi partilerin, bütün kadrolarını çalışmalarında hak temelli yaklaşımı göz önünde bulundurarak yapabilmeleri için ‘hak temelli siyaset ve yönetim’

eğitimini parti programının vazgeçilmez bir ögesi olarak kabul etmesi ve her çalışanını bu eğitim sürecine mutlaka dahil etmesi.

- Yerel ve ulusal medya (TV, gazete ve sosyal medya) mecralarında yapılan programların, yazılan yazıların ve yapılan paylaşımların hak temelli yaklaşımın esaslarını benimsemesi için çalışmaların yapılması. Bu alanlarda çalışan bireylerin ve grupların hak temelli yayın yapmalarına destek olacak düzenli atölyeler düzenlenmesi ve bu yöndeki pratiklerin prestijli ödüllerle desteklenmesi.
- Medyada sığınmacılara yönelik hedef gösteren, düşmanlaştıran ve ötekileştiren bir dil kullanan siyasi parti temsilcilerinin tespit edilmesi, buna yönelik önleyici tedbirlerin hayata geçirilerek kutuplaştırıcı bir yaklaşımın önüne geçilmesi.

Toplumsal ilişkiler

- Akademik kurumlar ve yerel, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının desteği ile Türkiye bağlamına uygun ve uzun vadeli 'uyum' (veya entegrasyon veya adaptasyon) stratejisinin belirlenmesi.
- Bu stratejide 'uyum' (veya entegrasyon veya adaptasyon) süreciyle kastedilenin ne olduğunun açık bir şekilde tanımlanması, hangi taraflara ne tür sorumluluklar düştüğünün açık bir şekilde tespit edilmesi ve bunun için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması.
- 'Uyum' (veya entegrasyon veya adaptasyon) sürecinde hem sığınmacı ve mültecilerin hem de Türkiye vatandaşlarının kendilerini rahat bir şekilde ifade edebilecekleri ortamlarda birbirlerini daha yakından tanımaları ve ihtiyaç halinde birbirlerine destek olmaları için ortak sosyal, kültürel ve ekonomik platformlar inşa etmelerine olanak verilmesi.
- Bu alanların planlanması, inşası ve sürekliliğe sahip olması için yasal düzenlemelerin yapılması. Yerel yönetimlerin, meclis kararlarıyla bu sürece destek olması.

Sosyoekonomik ve sosyokültürel yaşama katılım

- Sığınmacıların, mültecilerin ve vatandaşların sosyoekonomik yaşama güvenli bir şekilde katılım sağlayabilmeleri için onların ihtiyaçlarını ve farklılıklarını gözeterek politikaların hazırlanması. Kendi aralarında veya gruplar arası etkileşime imkân tanıyacak şekilde ortak sosyokültürel programlar yapabilecekleri yerel (mahalle) kültür merkezlerinin inşa edilmesi, mevcut kültür merkezlerine erişim ve bu merkezlerde program yapmaya dair engellerin ortadan kaldırılması.
- Eşit, kapsayıcı, adil ve farklılıkları ve ihtiyaçları gözeterek idari kararlar ve mekanizmalarla gruplara özgün ve/veya ortaklaşabilecekleri sosyokültürel aktiviteler yapılmasının teşvik edilmesi.
- Türkiye'nin ekonomisinin içinde bulunduğu krizi ve

bu krizin hem sığınmacılarda ve mültecilerde hem de vatandaşlarda yarattığı kaygıyı ve kutuplaşma sebebiyle birbirlerine yönelen öfkeyi de göz önünde bulundurarak hak temelli, güvenli, sürdürülebilir ve kapsayıcı istihdam politikalarının uygulanması.

- Bunun için uluslararası örgütlerden ve kurumlardan destek alınarak ve yerel yönetimler ve yerel, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ile koordineli bir şekilde istihdam ofisleri aracılığıyla istihdam projelerinin başlatılması.
- Herkesin katılımına açık, eşitlikçi ve adil, üyeleri tarafından sahiplenilen ve demokratik bir tutumla yönetilen, bağımsız, toplumun ve doğanın yararını gözeterek, denetlenebilir ve hesap verebilir kooperatiflerin kurulması.
- Ucuz işgücü olarak görülen ve güvencesiz koşullarda çalıştırılan sığınmacılar için önleyici tedbirlerin alınması. Yapılacak yasal düzenlemelerle sigortasız çalıştırılan, emeği sömürülen, maaşları ödenmeyen veya geç ödenen sığınmacıların içinde buldukları zorlayıcı koşulların ortadan kaldırılması.

Suriye politikasında değişim

- Sığınmacı ve mülteci sorununun çözümü için Suriye'de Esad hükümetinin devrilmesi veya düşmesi hesabına dayanan, Sünni-İslam merkezli ve askeri müdahalelerle bütünleşmiş mevcut politikadan vazgeçilmesi. Uluslararası hukuk ve sözleşmeler baz alınarak, çözüm odaklı ve Suriye'ye dönmek isteyenlerin güvenli bir şekilde dönebilmesinin koşullarını yaratma sürecine destek olacak politikaların uygulanması.
- Suriye hükümeti ve yerel unsurlarla sınır boyunca güvenliği ve güvenli dönüşü sağlayacak koşulların yaratılması için kamuoyuna açık diplomatik görüşmelerin yapılması.
- Uluslararası tarafların finansal ve diplomatik desteği ve gözetiminde hem döneceklerin hem de halihazırda orada yaşayanların ihtiyaçlarını ve beklentilerini gözeterek toplumsal barışa ve uzlaşmaya katkı sunacak mekanizmalarla kademeli yeniden inşa ve dönüş projelerinin başlatılması. Bunu yaparken, ileride gruplar arası çatışmalara yol açacak zorla nüfus değişimlerinden, kaynak paylaşımında hak ihlallerinden ve mülkiyet hakkı ihlallerine sebep olacak adımlardan kesinlikle kaçınılması.
- Suriyeli sığınmacıların iç, bölge ve uluslararası siyasette bir çıkar ve baskı aracı olarak ele alınmasından, Kuzey ve Doğu Suriye'yi de kapsayan yayılcı politikadan ve can kaybı, zorunlu göç, ciddi insan hakları ihlalleri ve maddi zararları beraberinde getiren her türlü askeri müdahaleden vazgeçilmesi.

Kaynakça

- Ager, A. and Strang, A. (2004). *Indicators of Integration: Final Report*. London: UK Home Office.
- AKP. (2019). *Bir İnsan Hakkı Olarak Sığınma Hakkı: Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar*. <https://www.akparti.org.tr/media/275669/suriyeliler-kitapcik-1.pdf>
- Akşener, M. [Meral Akşener]. (2019, December 16). *Suriyeli Sığınmacıların Ülkelerine Dönüş Çalıştayı* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=4DzLH5_1nIk&ab_channel=MeralAk%C5%9Fener
- Aksoy, İ. [İlay Aksoy]. (2021, 16 Ocak). *İlay Aksoy: Fatih'i Suriyelilere Teslim Etmeyeceğim!* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=S08fb2H7Whk&ab_channel=G%C3%BCId%C3%BCrG%C3%BCId%C3%BCr
- Al Jazeera Turk. (2016, 12 Temmuz). *Muhalefetten 'Suriyelilere vatandaşlık' tepkisi*. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/muhalefetten-suriyelilere-vatandaslik-tepkisi>
- Al Jazeera Turk. (2016, 14 Temmuz). *Demirtaş: Referandum diyerek haksızlık yaptım*. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/demirtas-referandum-diyerek-haksizlik-yaptim>
- Amnesty International. (2019, August 18). *Syria: Damning evidence of war crimes and other violations by Turkish forces and their allies*. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/10/syria-damning-evidence-of-war-crimes-and-other-violations-by-turkish-forces-and-their-allies/>
- Atfield, G., Kavita, O., and Therese, B. (2007). *Refugees' Experiences of Integration*. Birmingham: Refugee Council and University of Birmingham
- Aykırı. (2021, 26 Temmuz). *Tanju Özcan: 'Yabancı uyrukluların faturasına 10 kat zam yapılacak, bu misafirlik çok uzadı!'* <https://www.aykiri.com.tr/tanju-ozcan-yabanci-uyruklularin-faturasina-10-kat-zam-yapilacak-bu-misafirlik-cok-uzadi/13135/>
- Bélanger, D., and Saracoglu, C. (2019). The Oxford Handbook of Migration Crises. In C. Menjivar, M. Ruiz, & I. Ness (Eds.), *Syrian Refugees and Turkey: Whose "Crisis"?* (1st ed., pp. 279–294). Oxford University Press.
- Bianet. (2016, 11 Şubat). Erdoğan: Alnımızda Enayi Yazmıyor. *Bianet - Bağımsız İletişim Ağı*. <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/172021-erdogan-almimizda-enayi-yazmiyor>
- Bosswick, W. and Heckmann, F. (2006). *Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities*. Bamberg: European Forum for Migration Studies (EFMS) at the University of Bamberg.
- Brubaker, R. (2001). The return of assimilation? Changing perspectives on immigration and its sequels in France, Germany and the United States. *Ethnic and Racial Studies*, 24(4), 531-548.
- Bucken-Knapp, G., Omanović, V. and Špehar, A. (2020). *Institutions and Organizations of Refugee Integration: Bosnian-Herzegovinian and Syrian Refugees in Sweden*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Çağatay, A. (2021, 27 Temmuz). *Hatay Belediye Başkanı Savaş: Suriyeliler kök saldıkça önce sahiplenip sonra bizi yönetmeye kalkacaklardır*. Sputnik. <https://tr.sputniknews.com/20210727/hatay-belediye-baskani-savas-suriyeliler-kok-saldikca-once-sahiplenip-sonra-bizi-yonetmeye-1045067393.html>
- Castle, S., Korac, M., Vasta, E., and Vertovec, S. (2002). *Integration: Mapping the Field* (No. 28/03). London: Home Office.
- Ceren, Y. E. (2021, 25 Temmuz). *Göçmenlik konusu popülist söylemlerle konuşuluyor*. Birgün. Retrieved 31 March 2022. <https://www.birgun.net/haber/gocmenlik-konusu-populist-soylemlerle-konusuluyor-352786>
- CHP. (2016). *CHP Göç ve Göçmen Sorunlarını İnceleme Komisyonu Mülteci Raporu*. Cumhuriyet Halk Partisi. <http://www.madde14.org/images/7/7e/CHPSinirlarArasinda2016tur.pdf>
- Congar, K. (2019, 10 Ekim). *Erdoğan'dan AB'ye: Operasyonumuza işgal dersiniz, kapıları açar 3.6 milyon mülteciyi size göndeririz*. euronews. <https://tr.euronews.com/2019/10/10/erdogan-dan-ab-ye-iscal-dersiniz-kapilari-acar-3-6-milyon-multeci-yi-size-gondeririz>
- Crul, M. (2015). Super-diversity vs. assimilation: how complex diversity in majority-minority cities challenges the assumptions of assimilation. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 42(1), 54-68.
- Cumhuriyet. (2021, 8 Eylül). *Af Örgütünü hedef alan İYİ Partili Çıraya temsilcilerden yanıt*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/?aspxerrorpath=/haber/af-orgutunu-hedef-alan-iyi-partili-ciraya-temsilcilerden-yanit-1867260>
- Duman, Y. (2021). *Friendship, Diversity, and Inequality: A multidimensional analysis of integration and intergroup relations in the context of Syrian refugees in Turkey* [Unpublished doctoral dissertation]. Coventry University.
- Erdoğan, M. M. (2017). *Suriyeliler Barometresi: 'Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi'*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.
- Erdoğan, M. M. (2020). *Syrians Barometer 2019: A Framework for Achieving Social Cohesion with Syrians in Turkey*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Esses, V. M., Medianu, S., and Lawson, A. S. (2013). Uncertainty, Threat, and the Role of the Media in Promoting the Dehumanization of Immigrants and Refugees. *Journal of Social Issues*, 69(3), 518–536. <https://doi.org/10.1111/josi.12027>

- European Commission. (2016). *EU-Turkey joint action plan*. Retrieved 31 March 2022, from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_15_5860
- Evrensel. (2022, 3 Ocak). *Bolu Belediye Başkanı Tanju Özcan ile Fethiye Belediye Başkanı Alim Karaca, CHP'den uyarı cezası aldı*. <https://www.evrensel.net/haber/451793/bolu-belediye-baskani-tanju-ozcan-ile-fethiye-belediye-baskani-alim-karaca-chpden-uyari-cezasi-aldi>
- Favell, A. (2003). Integration Nations: The Nation-State and Research on Immigrants in Western Europe. *Comparative Social Research*, 22, 13-42.
- Gazete Duvar (2022, 2 Ocak). *Bolu Belediyesinin 'yabancı' tarifesine mahkeme 'dur' dedi*. Gazete Duvar. <https://www.gazeteduvar.com.tr/bolu-belediyesinin-yabanci-tarifesine-mahkeme-dur-dedi-haber-1547606>
- Gazete Duvar. (2017, 5 Nisan). *Kılıçdaroğlu: Ben olmasam miting yapamayacaklar*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2017/04/05/kilicdaroglu-ben-olmasam-miting-yapamayacaklar>
- Gazete Duvar. (2021, July 31). *MHP lideri Bahçeli'den Tanju Özcan'a tepki: Bu karar ırkçı, ayrımcı...* Retrieved 31 March 2022, from <https://www.gazeteduvar.com.tr/mhp-lideri-bahceliden-tanju-ozcana-tepki-bu-karar-irkci-ayrimci-haber-1530152>
- GİGM. (t.y.-a). *Şartlı Mülteci*. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci#:~:text=Buna%20g%C3%B6re%20%C5%9Fartlı%20m%C3%BCltecisi%20Avrupa,uluslararası%20talebinde%20bulunan%20ki%C5%9Fidir>
- GİGM. (t.y.-b). *Geçici Koruma*. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-sss>
- GİGM. (t.y.-c). *Uyum Hakkında*. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. <https://www.goc.gov.tr/uyum-hakkında>
- Göksel, G. U. (2018). *The Theory of Recognition and the Integration of Immigrants*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Goodman, S. (2012). Fortifying Citizenship: Policy Strategies for Civic Integration in Western Europe. *World Politics*, 64(4), 659-698.
- Gümüş, B. and Eroğlu, D. (2015). Partial integration of Syrian “escapees” under the rule of Turkey’s Justice and Development Party (JDP). *Contemporary Arab Affairs*, 8(4), 469-487.
- Gündoğan, B. (2021, 31 Temmuz). *MHP Genel Başkanı Bahçeli: Düzensiz göç, adı konmamış bir istiladır*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/mhp-genel-baskani-bahceli-duzensiz-goc-adi-konmamis-bir-istiladir/2320260#>
- Güvengeç, S., Özkan, Ş., Saç, E., Sert, G., Söyler, M. and Tekin, F. (2020). *Hate Speech and Discriminatory Discourse in Media 2019*. İstanbul: Hrant Dink Foundation.
- Hamberger, A. (2009). Immigrant Integration: Acculturation and Social Integration. *Journal of Identity and Migration Studies*, 3(2), 11-12.
- Haslam, N. (2006). Dehumanization: An Integrative Review. *Personality and Social Psychology Review*, 10(3), 252–264. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr1003_4
- HDP. (2016). *Mülteciler, Hakları, Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Halkların Demokratik Partisi. <https://hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/Multecilerraporu.pdf>
- Hepimiz Göçmeniz. (2020, 19 Temmuz). *Göç İdaresi Genel Müdür Yardımcısı Dr. Gökçe OK ile Söyleşimiz* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=lqRqd1YRG6c&ab_channel=HepimizG%C3%B6çmeniz
- Hoffmann, L. and Even. H. (1984) *Soziologie der Ausländerfeindlichkeit. Zwischen nationaler Identität und multikultureller Gesellschaft*. Weinheim: Beltz Verlag.
- Honneth, A. (1996). *The struggles for recognition: The moral grammar of social conflicts*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Honneth, A. (2004). Recognition and Justice: Outline of a Plural Theory of Justice. *Acta Sociologica*, 47(4), 351–364.
- ICG. (2018, January). *Turkey's Syrian Refugees: Defusing Metropolitan Tensions* (No. 248). International Crisis Group. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/248-turkeys-syrian-refugees-defusing-metropolitan-tensions>.
- Kırdar, M. G., Cruz, I. L., and Türküm, B. (2021, August). *The Effect of 3.6 Million Refugees on Crime* (No. 14647). IZA – Institute of Labor Economics. <https://ftp.iza.org/dp14647.pdf>
- Kirişçi, K. (2014). *Syrian Refugees and Turkey's Challenges: Going beyond Hospitality*. Washington DC: Brookings.
- KONDA. (2016). *Suriyeli Sığınmacılara Bakış Şubat 2016*. İstanbul: KONDA.
- Kronos. (2021a, 1 Eylül). *Hem ırkçı hem de cinsiyetçi: Tanju Özcan'ın imalı sözlerine tepki yağdı*. <https://kronos35.news/tr/irkciliktan-sonra-cinsiyetcilik-tanju-ozcanin-alayci-imali-sozlerine-tepki-yagdi/>
- Kronos. (2021b, 27 Temmuz). *AKP'li Özhasseki'den 'mülteciler ucuz iş gücü' itirafı: Sanayiye onlar ayakta tutuyor*. <https://kronos35.news/tr/ozhaseki-ucuz-is-gucu-somurusunu-itiraf-etti-en-agir-islerde-calisiyorlar/>
- Kronos. (2021c, 21 Ağustos). *Müslüman ırkçı olamaz' diyen Kılıçdaroğlu: Sığınmacılara karşı ırkçılık yapmadan yaklaşmalıyız*. <https://kronos35.news/tr/musluman-irkci-olamaz-diyen-kilicdaroglu-siginmacilara-karsi-irkcilik-yapmadan-yaklasmaliyiz/>

- Kteily, N., Bruneau, E., Waytz, A., and Cotterill, S. (2015). The ascent of man: Theoretical and empirical evidence for blatant dehumanization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 109(5), 901–931. <https://doi.org/10.1037/pspp0000048>
- Mandıracı, B. (2020, March 13). *Sharing the Burden: Revisiting the EU-Turkey Migration Deal*. International Crisis Group. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/sharing-burden-revisiting-eu-turkey-migration-deal>
- McAuliffe, M. and A. Triandafyllidou (Eds.), 2021. *World Migration Report 2022*. Geneva: International Organization for Migration (IOM).
- MHP. (2016, 19 Mart). *AKP Sayesinde Mültecilerin Ülkemize Girişi Serbest Çıkışı Yasak. Mülteci Anlaşması İlave Yük ve Sorunlar Getiriyor. İade Anlaşması Avrupa Medeniyeti İçin Ayıp ve Utandır.* http://mhp.org.tr/htmldocs/kadrolar/detay_ba_4044/myk/1565.html
- MHP. (2018). *Sınır Aşan Göçler Komisyonu Raporu*. https://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/kitaplar/sinirasan_gocler_komisyonu_raporu.pdf
- Milliyet. (2008, 25 Ocak). *Erdoğan: Batı'nın ilmini değil, ahlaksızlığını aldık*. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/erdogan-batinin-ilmini-degil-ahlaksizligini-aldik-235741>
- Musolf, A. (2015). Dehumanizing metaphors in UK immigrant debates in press and online media. *Contemporary Discourses of Hate and Radicalism across Space and Genres*, 3(1), 41–56. <https://doi.org/10.1075/jlac.3.1.02mus>
- Mülteciler Derneği. (2022, 24 Mart). *Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Mart 2022 – Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği*. <https://muletciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:%7E:text=4%20%C5%9Eubat%202022%20 tarihinde%20%C4%B0%C3%A7i%C5%9Fleri,419%20bin%2040%20olarak%20a%C3%A7%C4%B1klanm%C4%B1%C5%9Fr%C4%B1>
- Övünç Öztürk, N. (2019). *Türkiye'de Bulunan Suriyelilere İlişkin Tespit ve Öneriler: Hukuki Boyut*. Göç Araştırmaları Derneği. <https://www.gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/82/turkiye-deki-suriyeli-multeciler-baglaminda-tespit-ve-oneriler-hukuki-boyut.pdf>
- Özdemir, D. Ö. (2017). *Sosyal kategorilemenin gayri-insanileştirme üzerine etkisi* [Unpublished master's dissertation]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Penninx, R. (2005). Integration of migrants: Economic, social, cultural and political dimensions', in *The new demographic regime: Population challenges and policy responses*. Macura, M., MacDonald, A. L., ve Haug, W. (Eds). New York/Geneva: United Nations, 137-152
- Perruchoud, R., and Redpath - Cross, J. (t.y.). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf
- Rehavioglu, R., Uçak, E., Ekinci, Y., ve Girasun, R. (2022). *Kürtlerde Değerler ve Tutumlar Araştırması 2021*. Diyarbakır: Kürt Çalışmaları Merkezi.
- Resmi Gazete. (2013, 4 Nisan). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>
- Şar, E. ve Kuru, N. (2020). *İstanbul'da Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumlar*. İstanbul: İstanPoll.
- Sarıbaşı, Ş. (2003, 27 Aralık). İnsan kaçakçılığı öyle para kazandırıyor ki kaçak adam bile gözünü karartıp kaçakçı oluyor. *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/insan-kacakligi-oyele-para-kazandiriyor-ki-kacak-adam-bile-gozunu-karartip-kacakci-oluyor-192464>
- Sarıkaya, M. (2015, 24 Mayıs). 'Suriyelilere vatandaşlık hakkı verilmeli'. Habertürk. <https://www.haberturk.com/yazarlar/muharrem-sarikaya/1082192-suriyelilere-vatandaslik-hakki-verilmeli>
- SAWA for Development and Aid. (2019). *Unpacking Return: Syrian Refugees' Conditions and Concerns*. Beirut: SAWA for Development and Aid.
- Schierup, C. U. and Ålund, A. (1986). *Will They Still Be Dancing? Integration and Ethnic Transformation among Yugoslav Immigrants in Scandinavia*. Stockholm: Almqvist and Wiksell International.
- SDE. (2021, 22 Aralık). *Dışişleri'nden Astana Açıklaması: Suriyeli Mültecilerin Geri Dönüşleri Ele Alındı*. Stratejik Düşünce Enstitüsü. <https://www.sde.org.tr/ortadogu/disislerinden-astana-aciklamasi-suriyeli-multecilerin-geri-donusleri-ele-alindi-haberi-25102>
- Sendoken, S. (2017). *Neighbours from afar: the effect of contact on reducing dehumanization of Syrian refugees in Turkey* [Unpublished master's dissertation]. The University of Edinburgh.
- Şimşek, D. (2015, January 27). *Anti-Syrian racism in Turkey*. openDemocracy. <https://www.opendemocracy.net/en/north-africa-west-asia/antisyrrian-racism-in-turkey/>
- Sirkeci, İ. (2003). Migration from Turkey to Germany: An Ethnic Approach. *New Perspectives on Turkey* 29, 189-207.
- Soylu, S. (2020, 1 Mart). *Süleyman Soylu* [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/suleymansoylu/status/1234009680680280064?ref_src=twsrc%5Etfw

- Soylu, S. (2020, 6 Mart). *Süleyman Soylu* [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/suleymansoylu/status/1235857052548730880>
- Support to Life. (2015, September). *Situation Report: Refugees in Edirne*. <https://www.supporttolife.org/wp-content/uploads/2021/09/publication-refugees-in-edirne-situation-report-2015.pdf>
- T24. (2019, 1 Nisan). “*Fatih’i Suriyelilere teslim etmeyeceğim*” diyen İyi Partili Aksoy, %4’te kaldı. Retrieved 31 March 2022, from <https://t24.com.tr/haber/fatih-i-suriyelilere-teslim-etmeyecegim-diyen-iyi-partili-aksoy-4-te-kaldi,814994>
- Terry, K. (2021, April 8). *The EU-Turkey Deal, Five Years On: A Frayed and Controversial but Enduring Blueprint*. Migration Policy. <https://www.migrationpolicy.org/article/eu-turkey-deal-five-years-on>
- Uluslararası Af Örgütü. (2020). “*Bizim İçin Her Yer Tehlikeli: Suriye’nin Kuzeybatısında Hukuka Aykırı Saldırıları ve Kitleli Boyutta Yerinden Edilme*”. <https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/Rapor/Bizim%20%C4%B0%C3%A7in%20Her%20Yer%20Tehlikeli.pdf>
- Uluslararası Af Örgütü. (2021, 7 Eylül). *Suriye: Ülkelerine geri dönen mülteciler işkence ve tecavüze maruz bırakıldı, zorla kaybedildi*. <https://www.amnesty.org.tr/icerik/suriye-ulkelerine-geri-donen-multeciler-iskence-ve-tecavuze-maruz-birakildi-zorla-kaybedildi>
- Üngör, U. Ü. (2008). Seeing like a nation-state: Young Turk social engineering in Eastern Turkey, 1913-50. *Journal of Genocide Research* 10(1), 15-39.
- UNFPA. (n.y.). *The Human Rights-Based Approach*. UNFPA. Retrieved 31 March 2022, from <https://www.unfpa.org/human-rights-based-approach>
- UNHCR. (2021, November 10). *Refugee Statistics*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>
- UNHCR. (2021b, September). *Germany Fact Sheet*. <https://www.unhcr.org/6172aedaf.pdf>
- UNHCR. (2022, February 24). *Situation Ukraine Refugee Situation*. <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- UNHCR. (2022c, March 17). *Situation Syria Regional Refugee Response*. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>
- UNHCR. (2022d, March 27). *Situation Mediterranean Situation*. <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179>
- UNHCR. (t.y.). *What is a refugee?* UNHCR. <https://www.unhcr.org/uk/what-is-a-refugee.html#:~:text=The%201951%20Refugee%20Convention%20is,group%2C%20or%20political%20opinion.%E2%80%9D>
- United Nations. (2019, October 29). *Turkey’s Military Operation Has Displaced Thousands of Civilians, Worsened Syria’s Dire Humanitarian Crisis, Top Official Warns Security Council*. <https://www.un.org/press/en/2019/sc13994.doc.htm>
- United Nations. (2021, September 24). *Syria: 10 years of war has left at least 350,000 dead*. UN News. Retrieved 31 March 2022, from <https://news.un.org/en/story/2021/09/1101162>
- Ünlü, B. (2014). Türklük Sözleşmesi’nin İmzalanışı (1915-1925). *Mülkiye Dergisi*, 38(3), 47-81.
- Woollard, C. (2021, March 19). *EU-Turkey Deal 5 Years on: Fundamentals Remain Unchanged*. ECRE. <https://ecre.org/editorial-eu-turkey-deal-5-years-on-fundamentals-remain-unchanged/>
- Yeğen, M. (2004). Citizenship and ethnicity in Turkey. *Middle Eastern Studies* 40(6), 51-66.
- Yılmaz, G., Karatepe, İ. D. and Tören, T. (Eds.) (2019). *Integration through Exploitation: Syrians in Turkey*. München: Rainer Hampp Verlag.
- Zeydanlıoğlu, W. (2012). Turkey’s Kurdish language policy. *International Journal of the Sociology of Language* (217), 99-125.